(Bn.) juridl
So

Berglund, H

Svensk eller ...

1946

Juridikbok.se

Denna digitala version av verket är nedladdad från juridikbok.se.

Den licens som tillämpas för de verk som finns på juridikbok.se är **Creative Commons CC BY-NC 4.0**. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.sv

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att:

• Kopiera och vidaredistribuera materialet oavsett medium eller format

• Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är:

• Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.

• Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.

• Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att gör något som licensen tillåter.

Se även information på
https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv

http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:juridikbokse-f459d

(Be) Jurid Sv. Arh.

HANDELSHÖGSKOLANS I GÖTEBORG
SKRIFTSERIE
GOTHENBURG UNIVERSITY COLLEGE OF ECONOMICS PUBLICATIONS
Nr 1 1946

FÖRELÄSNINGAR ÖVER UTRIKESHANDELNS RÄTTSLIGA PROBLEM. 1

SVENSK
ELLER
FRÄMMANDE LAG?

AV
HADAR BERGLUND
JUR. D:R. PROFESSOR

GUMPERTS AB
GÖTEBORG

HANDELSHÖGSKOLANS I GÖTEBORG
SKRIFTSERIE
GOTHENBURG UNIVERSITY COLLEGE OF ECONOMICS PUBLICATIONS
Nr 1 1946

FÖRELÄSNINGAR ÖVER UTRIKESHANDELNS RÄTTSLIGA PROBLEM. 1

SVENSK
ELLER
FRÄMMANDE LAG?

AV

HADAR BERGLUND
JUR. D:R. PROFESSOR

WITH A SUMMARY IN ENGLISH

GUMPERTS AB
GÖTEBORG

GÖTEBORG 1946
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

INNEHÅLL.

Rättssatsernas lokala räckvidd.

Orientering 5
A. Folkrätt och inomstatlig rätt 5
B. Kollisionsnormer 10
Personalstatutet 14
Särskilt bildade rättssubjekt 16
Personalstatutets bestämmande i vissa fall 21
Köpstatutet 24
A. Begreppet skuldstatut 24
B. Kollisionsrättslig partshänvisning 25
C. Anknytningsfakta 25
Accessoriska avtal 28
Mellanhänder 32
A. Vid köpavtalet 32
B. Vid accessoriska avtal 36

Rättssatser med internationell giltighet.

Inledning 38
Handelsrättens utveckling 39
Konventionsrätten 40
Partsviljans autonomi 43
A. Materiellrättslig partshänvisning 43
B. Standardisering av partsviljans uttryck 44
Slutanmärkning 47

Summary 51

FÖRKORTNINGAR.

ALMÉN: Almén T., Om köp och byte av lös egendom, 3:e uppl. ombesörjd av R. Eklund, I, 1934

BERGENDAL: Bergendal R., Aktiebolagets författning och dess yttre rättsförhållanden, 1922

COSACK: Cosack K., Lehrbuch des Handelsrechts, 10.—11. Aufl., Stuttgart 1923

GAARDER: Gaarder K., Om anvendelse av fremmed rett i kontraktsforhold, i Tidsskrift for Rettsvitenskap 1939

KARLGREN: Karlgren Hj., Kortfattad lärobok i internationell privaträtt, 1945
KUHN: Kuhn A., Principes de droit anglo-américain, Paris 1924
LACOUR: Lacour L., Précis de droit commercial, Paris 1926
LYON-CAEN: Lyon-Caen Ch., Renault L., Traité de droit commercial, 5e éd., II: 1, Paris 1926
LYON-CAEN II: Lyon-Caen Ch., Renault L., Traité de droit commercial, 5e éd., II: 2, Paris 1929
NIAL: Nial H., Internationell förmögenhetsrätt, 1944
POLLOCK: Pollock, On the law of partnership, 14th ed. by J. W. Cecil Turner, London 1944
REUTERSKIÖLD: Reuterskiöld, Handbok i svensk privat internationell rätt, 2:a uppl., 1912
SCHMIDT: Schmidt F., Föreläsningar i sjörätt, 1944
SLATER: Slater J. A., Pitman's Commercial Law, 13th ed., by R. H. Code Holland, London 1943
STRAHAN: Strahan J. A. and Oldham N. H., The law of partnership, 6th ed., by H. G. Hanbury, London 1944
WEISS: Weiss A., Manuel de droit international privé, neuvième éd., Paris 1925

C. com.:	Code de commerce (Frankrike)
Exportproblemen:	Handelshögskolan i Stockholm. Orientering kring exportproblemen. Föreläsningsserie 1945
HGB:	Handelsgesetzbuch vom 10. Mai 1897 (Tyskland)
NJA:	Nytt Juridiskt Arkiv
SFS:	Svensk Författningssamling
SOU:	Statens offentliga utredningar
SvJT:	Svensk Juristtidning
SÖ:	Sveriges överenskommelser med främmande makter
TfR:	Tidsskrift for Rettsvitenskap

Rättssatsernas lokala räckvidd.

Orientering.

A. Om ett land utöver sitt eget behov producerar varor, som ett annat land behöver men icke självt tillverkar, är handel mellan dessa båda länder den naturliga utvägen att fylla det senares behov. Hinder kunna emellertid resa sig för denna handel, hinder som sammanhöra exempelvis med att avståndet mellan länderna är stort. Till dylika naturliga hinder kunna sälla sig andra, som te sig som konstlade, såsom då importlandet rest höga tullmurar mot exportlandet eller kanske till och med utfärdat förbud mot införsel av vissa varor. Här ha vi kommit in på rättsliga spörsmål i vidsträckt mening, eftersom åtgärder av nu berörda art äro resultat av lagstiftning eller i alla händelser utflöde av statsmakt.

Det skulle emellertid ge en skev bild av problemläget om man i rättsliga åtgärder på utrikeshandelns område såge allenast artificiella svårigheter. Beakta vi exempelvis läget under ett krig, där några stater äro krigförande, andra neutrala, skola vi finna, att de sistnämnda söka bemästra de svårigheter som krigshandlingarna kunna skapa för deras utrikes handel genom att åberopa rättsliga argument, hämtade från mellanfolkliga överenskommelser om innebörden av blockad, krigskontraband och liknande. I den mån dylika rättsliga argument beaktas, verka de i detta läge icke som hindrande utan som befrämjande handeln.[1]

För närvarande kännetecknas den internationella situationen av att det andra världskriget visserligen såtillvida slutat, att krigshandling-

[1] Jfr C. G. WESTMAN, Folkrätten och den neutrala handeln, 1924. Författaren visar, hurusom under det första världskriget de neutralas argument undan för undan tillerkändes allt mindre betydelse. — Syftet med de i följande noter gjorda källhänvisningarna är närmast att orientera Handelshögskolans studerande rörande tillgänglig litteratur ägnad för ett mer ingående studium av i denna översikt berörda frågor.

arna upphört, men att likväl fred i vedertagen mening ännu icke inträtt. Världshandeln är icke fri: varje stat söker behålla kontrollen över sin varumarknad genom import- och exportförbud. Dessa förbud avse icke att skapa absoluta hinder för handeln men väl att leda den i fåror som respektive stater anse vara de för närvarande lämpligaste. För Sveriges vidkommande må det sagda exemplifieras genom hänvisning till två författningar utfärdade den 20 september 1940, den ena handlande om importförbud, den andra om exportförbud. Från och med den 23 september 1940 fick icke införas eller utföras varuslag som upptagits i vid författningarna fogade förteckningar, men undantag i form av import- eller exportlicens kunde meddelas av statens handelskommission (exportlicens i vissa fall även av livsmedelskommissionen eller trafikkommissionen).[1]

Genom bestämmelser av dylik art ges staten möjlighet att dirigera varuströmmen i önskad riktning. Vilken denna riktning i det särskilda fallet — för det särskilda varuslaget — blir kommer bl. a. att bero av de avtal som staten, här Sverige, kan avsluta med andra stater. Den allmänna typen för ett »bilateralt» handelsavtal är numera den, att den ena staten förbinder sig mottaga den andras varor för att i utbyte lämna varor som det senare landet behöver (eller valuta som kan begagnas till inköp av dylika varor.)[2] Som bekant har Sverige härvid måst finna sig i att i viss utsträckning utlova export utan omedelbart vederlag, d. v. s. på kredit. Här är icke platsen att ingå på den politik Sverige

---

[1] K. K. 20.9.1940 ang. exportförbud å vissa varor (SFS 834) ersattes 21.3.1941 av K. K. ang. allmänt exportförbud (SFS 168), ändrad 27.4.1945 (SFS 142). Genom K. K. 19.10.1945 (SFS 680) har kungörelsens 4 §, som handlade om licensavgifter, upphävts. — K. K. 20.9.1940 ang. importförbud å vissa varor har jämte en rad författningar innehållande importförbud å särskilda varuslag upphävts och ersatts med K. K. 31.7.1945 ang. reglering av införseln av vissa varor (SFS 582), vars 1 § lyder: »Vara, som finnes upptagen i den vid denna kungörelse såsom bilaga fogade förteckningen, må tillsvidare icke införas till riket utan att statens handelskommission meddelat särskilt tillstånd därtill (*importlicens*). Vid beviljande av importlicens äger handelskommissionen meddela föreskrifter angående de villkor, under vilka licensen må tillgodonjutas».

[2] Jfr SUNDBOM, Mest-gynnad-nations-klausulen i nutidens handelsavtal, Handelshögskolans i Göteborg skriftserie 1946, och SOHLMAN i Exportproblemen s. 71—77. Se även uppgifterna om de nyligen slutna handelsavtalen med Holland, Tjeckoslovakien och Italien i Svensk Handel 1945 s. 553—54. Ang. handelsöverenskommelse mellan Sverige och Island 7.4.1945 se K. prop. 275 till 1945 års riksd.

följer vid sin internationella kreditgivning, men däremot må någon uppmärksamhet ägnas åt kreditgivningens former, eftersom härmed sammanhänga rättsliga spörsmål. Dessa kommersiella krediter — här avses sålunda icke »legationskrediter» eller »återuppbyggnadskrediter» — ha i regel lämnats av den svenska staten själv till den andra staten och betalningsfrågorna därmed flyttats »över på det statliga planet».[1] En annan form är enskild kreditgivning med statens borgen (statsgaranti) för det utlånade beloppet eller en del därav. I det senare fallet förmedlas det nödvändiga samarbetet mellan den svenske exportören och den svenska staten av exportkreditnämnden.[2] Enligt de meddelade bestämmelserna täckes icke hela kreditrisken av statsgarantien,[3] och härigenom föranledes exportören-säljaren att räkna med en egen risk som han i det fall då kreditgivningen hör till den förra typen — den statliga — måhända kan helt bortse ifrån.[4]

Med sistnämnda iakttagelser kommer man in på det enskilda köpe-

---

[1] Se HAMMARSKJÖLD, Sveriges internationella kreditgivning, Index 1945, s. 16—18.

[2] Se K. F. 26.6.1933 ang. statsgaranti för exportkredit m. m. (SFS 429), K. K. 26.5.1939 ang. statsgaranti för exportkredit (SFS 214), K. K. 1.6.1945 (SFS 216) ang. fortsatt giltighet av K. K. 26.5.1939 (SFS 214), K. Instr. 26.6.1933 för exportkreditnämnden (SFS 430), ändrad 26.5.1939 (SFS 215).

[3] Enligt K. K. 26.5.1939 (SFS 214) § 3 får statsgaranti för exportkredit beviljas svensk exportör eller svensk bank eller annan svensk kreditgivare för kredit, som lämnas vid försäljning till utlandet av inhemska alster av industri, jordbruk eller fiske. I särskilda fall kan garanti avse entreprenadarbeten i utlandet och »alster av svensk teknisk konsulterande verksamhet». I § 4 stadgas: »Statsgarantin må högst avse, att ett belopp uppgående till 75 procent eller, i fråga om alster av jordbruk eller fiske eller beträffande gatsten eller kantsten, 85 procent av den lämnade krediten kommer att inflyta, eller ock att, där slutlig förlust å krediten uppstår, av sådan förlust ej mer än 25 procent eller, ifråga om alster av jordbruk eller fiske eller beträffande gatsten eller kantsten, 15 procent skall drabba exportören eller kreditgivaren». Garantiens närmare omfattning i de särskilda fallen bestämmes av exportkreditnämnden. För beviljad garanti erlägges en premie, 7 §. — Av yttranden avgivna av Sveriges allmänna exportförening och kommerskollegium, återgivna i k. prop. 159 till 1944 års riksd. ang. fortsatt statsgaranti för exportkredit, framgår, att exportkreditnämnden i regel icke beviljat garanti för mer än 60% av kreditrisken.

[4] Jfr HAMMARSKJÖLD anf. st. Under kriget har exportkreditnämnden inskränkt garantigivningen huvudsakligen till valutahinderrisken, enär det ansetts, att köparen endast undantagsvis borde beviljas kredit, FRICK i Exportproblemen s. 120.

avtal, som slutes mellan den svenske exportören och den utländske importören. Ifråga om sina förutsättningar kommer detta tydligen att bindas genom de statliga anordningar varom här är tal.[1] Om en viss vara icke inneslutes i det som enligt ett handelsavtal får exporteras till ett angivet land, komma tydligen rättsliga hinder att stå i vägen för dess utförsel.[2] Försäljning av annan (tillåten) vara kan tänkas bli underkastad villkor som inverka på köpeavtalets utformning, men i stort sett får köpeavtalet antagas behålla sin traditionella form. Statsinflytandet kan med andra ord vara mer eller mindre märkbart i denna del.[3] Ofta kommer det att sätta sin prägel på själva partsförhållandet, i den meningen nämligen, att varans exportörer respektive importörer tvingas att sammansluta sig till försäljnings- eller inköpsorganisationer — ofta av föreningstyp — vilka komma att stå som parter i köpeavtalet.[4]

Sammanfattningsvis torde man kunna påstå att ju strängare den statliga dirigeringen av utrikeshandeln är, desto större intresse påkalla de bestämmelser som reglera förhållandet mellan den enskilda parten i köpeavtalet och myndigheterna i det egna landet (handelskommissionen, exportkreditnämnden), och ju större frihet lämnas åt den enskilda företagsamheten på området, desto större vikt har man att lägga vid enskildheterna i själva köpeavtalet.

Ur rättssystematisk synpunkt må i anslutning till vad ovan sagts fogas påpekandet, att de föreskrifter, som man på tal om utrikeshandeln

---

[1] En säregen art av dylika förutsättningar är för handen då köpeavtalet tänkes bli led i en »kompensationsaffär». Jfr Avtal med Grekland den 24 maj 1940 rörande handelsutbytet (SÖ 1940 nr 8): »Varor av grekiskt ursprung — med undantag av tobak, vin, vindruvor, torkade korinter, torkade fikon och svavelkis — skola kunna utgöra föremål för privata kompensationsaffärer med varor av svenskt ursprung, på villkor att i varje enskilt fall erhålles särskilt tillstånd av vederbörande myndigheter i de båda länderna» (Art. IV). »De varor, som omfattas av bestämmelserna i detta avtal, äro uteslutande avsedda att förbrukas det land, till vilket de införas». (Art. VI). — Angående kompensationsaffärer jfr SAHLIN i Exportproblemen s. 100—101.

[2] Se K. K. 20.9.1940 (SFS 834) § 5 jfd med K. F. 3.3.1916, om straff för olovlig varuutförsel (SFS 49). Jfr lag 30.12.1939 ang. vissa utfästelser rörande införsel och utförsel av varor m. m. (SFS 951).

[3] Jfr Promemoria ang. svenska inköp av sill från Island, k. prop. 275 till 1945 års riksd.

[4] Jfr artikeln Importföreningarnas upphörande i Svensk Handel 1945 s. 499 och SOHLMAN i Exportproblemen s. 80—81.

mellan Sverige och utländsk makt (i det följande kallad staten Y) har att ta hänsyn till, falla under vitt skilda delar av rättssystemet.

Handelsavtalet mellan Sverige och staten Y hör liksom de mellanfolkliga överenskommelser, som här inledningsvis nämnts på tal om de neutralas ställning i krig, till folkrätten. Denna utgör sammanfattningen av de regler som gälla staterna emellan och grundas på traktater av olika slag, såsom fredsfördrag, tullunioner, avtal om ömsesidigt verkställande av varandras domar, clearingavtal.[1] Eftersom man hittills icke lyckats skapa en överstatlig auktoritet, ehuruväl Nationernas förbund och nu senast Förenta nationerna utgöra ansatser i dylik riktning, har folkrätten saknat den garanti för reglernas upprätthållande, som statens tvångsmakt utgör för den inomstatliga rätten. Folkrättens regler gälla följaktligen blott så länge staterna frivilligt tillämpa dem.

Förhållandet mellan den svenske exportören — för enkelhetens skull betrakta vi i fortsättningen utrikeshandeln som exporthandel — och de statliga myndigheterna, handelskommissionen, exportkreditnämnden, falla inom den inomstatliga rätten och höra, närmare bestämt, till den del därav som man benämner förvaltningsrätt och i sin tur utgör en del av den offentliga rätten. I likhet med övriga ämbetsmyndigheter ha de här nämnda att vid sin verksamhet fasthålla vid objektivitetsprincipen, som innebär »att för avgörandet utslagsgivande skall vara endast sådant, som objektive framstår såsom för statens, resp. folksamhällets, allmänintresse lämpligt och ändamålsenligt».[2]

Vad så slutligen angår själva köpavtalet mellan säljaren (den svenske exportören) och köparen i den främmande staten Y hör det till privaträtten och regleras, från svensk synpunkt sett, av vår lag om köp och byte av lös egendom den 20 juni 1905. Här möta emellertid nya spörsmål som i det följande skola beröras.

En återblick på det sagda ger vid handen, att utrikeshandelns rättsfrågor bland annat möta oss i form av frågor om innehållet och tolkningen av överenskommelser med främmande makter, om innehållet

---

[1] Hänvisning till clearingavtal med främmande stat göres i lag 16.2.1934 (SFS 19) om fullgörande i vissa fall av betalningsskyldighet i förhållande till utlandet, lagens giltighetstid förlängd 23.3.1945 (SFS 66).

[2] REUTERSKIÖLD, Stats- och förvaltningsrätt I, Statsregementet, 1914, s. 210. Förtjänt av uppmärksamhet är även frågan om den rättsliga innebörden av statens ovan i texten nämnda garantiförbindelse, tänkt som en villkorlig betalningsutfästelse till exportören.

av de instruktioner, som gälla för de svenska myndigheter, som svara för dessa överenskommelsers tillämpning, och om innebörden av den praxis dessa myndigheter följa. Det är icke möjligt att här upptaga dessa frågor till en närmare behandling, det får vara nog att erinra om deras existens.[1]

B. Vid bedömande av rättigheter och förpliktelser, som härleda sig ur det enskilda köpeavtalet mellan den svenske säljaren och köparen i den främmande staten Y, utgå vi, hette det nyss, från vår egen köplags bestämmelser. Här erbjuder sig emellertid genast en svårighet. Låt oss ta följande exempel.

Om vid köpets fullgörande köparen finner fel i godset och han inte vill nöjas däråt, skall han enligt vår köplag därom giva säljaren meddelande, vid handelsköp genast och vid annat köp utan oskäligt uppehåll. Detta är ett exempel på, hurusom vid det s. k. handelsköpet strängare förpliktelser åläggas de avtalsslutande parterna än vid andra köp. Det för handelsköpet kännetecknande är enligt lagen, att det är slutet mellan köpmän i och för deras rörelse. Vem är köpman? Därmed förstås enligt svensk rätt den som är skyldig att föra handelsböcker, varför svaret erhålles i den uppräkning av olika slags bokföringspliktiga näringsidkare som innehålles i 1929 års bokföringslag.

Antag nu att i ett särskilt fall köpeavtalet är slutet på Svenska mässan i Göteborg mellan en svensk säljare och en utlänning (medborgare och bosatt i staten Y). Antag vidare, att frågan just är, huruvida den utländske köparen i tid har verkställt reklamation mot fel i varan. Den svenske säljaren gör gällande att så icke är förhållandet, eftersom köpet skall bedömas som handelsköp, medan å den andra sidan köparen påstår, att han icke är köpman, köpet följaktligen icke ett handelsköp och att han därför skulle ha en längre reklamationsfrist till sitt förfogande.[2] Hur skall man bedöma frågan, huruvida den

---

[1] Beträffande statskontrollen över utrikeshandeln se SAHLIN i Exportproblemen s. 86—108. Erinras bör även om de skyldigheter som åvila säljare och köpare jämlikt bestämmelserna om tull och andra avgälder i samband med in- och utförsel, Se Tullstadgan 7.10.1927 m. fl. tullförfattningar samt Handbok i Skeppsklarering utg. av Föreningen Sveriges Flotta, 1944, s. 9—20. Angående offentliga rättssatsers utomstatliga giltighet se nedan s. 49—50.

[2] Köparen förutsättes icke bestrida, att svensk rätt skall tillämpas på själva köpavtalet (ingånget på mässa, jfr nedan s. 28). Reklamationsfrågor kunna dock bli att bedöma även ur andra synpunkter än de i texten antydda, jfr s. 28 not 3.

utländske köparen är köpman? Skall han anses vara köpman, om han bedriver en sådan verksamhet som enligt vår bokföringslag gör en person bokföringsskyldig, eller skall han bedömas enligt den motsvarande bestämmelse, som eventuellt finnes i staten Y:s lag?

Vi ha tänkt oss spörsmålet komma upp i en rättegång, som vi antagit vara anhängig vid svensk domstol. Den svenske säljaren förutsättes ha instämt den utländske köparen med yrkande att utfå köpeskillingen. Är denna situation tänkbar i praktiken, d. v. s. finns möjlighet att till svensk domstol instämma utlänning? Svaret är icke obetingat jakande, i de flesta fall torde läget vara det, att det icke finns svensk domstol som är behörig att upptaga målet. I vår rättegångsbalks 10 kap. ha vi bestämmelserna om i vilka fall utlänning har, som juristerna säger, forum i Sverige. Forumreglerna äro bestämmelserna om fördelningen av målen mellan underdomstolarna, regler som resultera i att för visst mål viss domstol är behörig, annan icke, och huvudregeln är, som vi sannolikt alla veta, att man i ett vanligt kravmål har att instämma gäldenären till domstolen i den ort inom Sverige där han är bosatt. Denna regel är ju otillämplig ifråga om flertalet utlänningar. Den går att tillämpa om utlänningen bor i Sverige. Skulle utlänningen tillfälligtvis vistas i Sverige, kan han instämmas till domstolen i den ort där han träffas. Har han egendom i riket, är detta ett anknytningsfaktum som gör att han kan inkallas till domstolen i den ort där egendomen är. Ytterligare ett par fall finnas, som jag går förbi.[1] Är partsställningen omvänd, och det är utlänningen som till svensk domstol instämmer sin här bosatta medpart, uppkomma inga forumsvårigheter. Kvar står, att det finns fall, då våra förutsättningar träffa in, d. v. s. vi ha vid svensk domstol processande parter, där den ena är svensk och den andra är utlänning, och det blir då för den svenska domstolen att söka ge svar på en fråga sådan vi nu ställde om utlänningens egenskap av köpman.

Just den frågan torde dock i allmänhet icke vålla stora svårigheter. Säkerligen är i de flesta fall vår utländske köpare att bedöma som köpman både enligt svensk och utländsk lag. Också i utländska lagstiftningar finns nämligen en motsvarighet till det svenska begreppet köp-

---

[1] Se 10 kap. 1 § 2 st. rättegångsbalken, NJA II 1935, s. 542—554 och KALLENBERG, Svensk civilprocessrätt, 1917—1937, I, s. 105, 337—59.

man, i fransk rätt commerçant,[1] i tysk rätt Kaufmann.[2] Däremot har anmärkningsvärt nog engelsk rätt hittills saknat motsvarighet till vårt köpmannabegrepp.[3] I de franska och tyska handelslagarna bestäms köpmannaegenskapen på ett sätt som tillåter den slutsats vi nyss drogo, nämligen att om utlänningen är att bedöma som köpman enligt svensk lag är han det sannolikt även enligt den utländska lagen.

Vi tala ju här om storhandeln, där parterna i köpeavtalet självfallet framstå som köpmän i egentligaste bemärkelse. Går man så att säga ut i köpmannabegreppets periferi påträffar man genast olikheter: sådana möta exempelvis redan vid en jämförelse mellan svensk och dansk rätt. Medan i Sverige den är köpman, vilkens verksamhet tillhör något av de slag som uppräknas i bokföringslagen § 1 med dess 20 underrubriker, beskrives det danska begreppet Handlende i själva den danska köplagen, 4 § 2 st., som innehåller en i jämförelse med den svenska bokföringslagen kort uppräkning.[4]

---

[1] Vid bestämmande av begreppet köpman i fransk rätt utgår c. com. från de rättsliga transaktioner, vari vederbörande är part. Vissa transaktioner äro handelstransaktioner på grund av sin natur, såsom utställande av växel, andra bli det när de genom upprepning konstituera en handelsrörelse, entreprise commerciale. Dessa rörelser uppräknas: entreprise de manufactures, de commission, de transport etc., c. com. art. 632—33, jfr uppräkningen i 1929 års sv. bokföringslag § 1. Köpman är den som i eget namn som yrke företager handelstransaktioner, c. com. art. 1 (LACOUR s. 7—20).

[2] I tysk rätt omfattar begreppet Kaufmann tre grupper näringsidkare. Den första utgöres av dem som bedriva en rörelse av sådan beskaffenhet, att den enligt handelslagen, HGB, gör sin utövare till köpman; han har i regel att anmäla sin firma till handelsregistret, men hans införande däri är icke av betydelse för hans egenskap av köpman (COSACK s. 22; jfr motsvarande bestämmelser i de svenska bokförings- och firmalagarna). Den andra gruppen består av dem som ehuru rörelsen de bedriva har en affärsmässig prägel likväl bli köpmän först genom att låta sig införas i handelsregistret. (En motsvarighet härtill i svensk rätt är den möjlighet som i § 45 handelsbolagslagen givits bolagsmännen i enkelt bolag att få detta infört i handelsregistret). Köpmannaegenskapen uppstår genom införandet. Den tredje gruppen äro »Formkaufläute», d. v. s. sådana juridiska personer som enligt för dem gällande lag äro — oavsett den rörelse de bedriva — att anse som köpmän (jfr den bokföringsplikt som i den svenska bokföringslagen ålägges aktiebolag och bostadsrättsförening).

[3] KUHN s. 270, 319—21.

[4] »Som Handlende anses herved enhver, der gör sig til Bedrift at afhaende dertil indköbte Varer, at drive Vekselerer- eller Bankforretning, Forsikringsvirksomhed, Kommissionshandel, Forlagsvirksomhed, Apotek, Bevaertning,

Frågan om vilket lands lag skall läggas till grund för bedömandet av parts köpmannaegenskap kan emellertid ställas på sin spets och ger då exempel på ytterligare ett av de problem av juridisk natur som man möter på utrikeshandelns område, nämligen dem som sammanhöra med att rättssatsernas tillämpningsområde i vissa avseenden är lokalt begränsat. En domstols verkningskrets är i första hand bestämd till ett geografiskt område som ligger inom statsterritoriet; dettas omfattning blir av nämnda och andra skäl därför i mångt och mycket bestämmande för rättssatsernas räckvidd. Svensken som reser i Frankrike har i viss mening lämnat den svenska rätten bakom sig och är underkastad fransk rätt. Denna territorialitetsprincip är emellertid, som exemplet visar, blott en sida av saken; gäller det att bedöma svenskens egenskap av köpman, bör enligt vår uppfattning hans hemlands lag vara avgörande, och fransk domstol bör här bedöma frågan efter svensk rätt. Detta betyder att vi i stället för territorialitetsprincipen sätta en nationalitetsprincip eller därmed jämförlig grundsats, t. ex. av innebörd att denna fråga skall bedömas enligt lagen i det land där köpmannen utövar sin rörelse.[1]

Med det senast sagda har jag givit exempel på ytterligare ett slags rättssatser, som man i den internationella handeln har att göra med, nämligen kollisionsnormerna (den internationella privaträtten). Det är de regler enligt vilka en domstol i fall sådana som det nyss nämnda avgör, vilket lands lag skall tillämpas. Dessvärre är emellertid även denna rätt såtillvida nationell, att svensk domstol tillämpar svenska, dansk danska, engelsk engelska kollisionsnormer o. s. v. — och dessa äro ingalunda alltid sins emellan överensstämmande. Detta är så mycket mer förklarligt som kollisionsnormerna blott till en del fixerats i lag och huvudsakligen framgått ur teoretiska spekulationer med stöd

---

Haandvaerk eller Fabrik, at overtage Udförelse af Bygnings- eller Anlaegsarbejder eller at befordre Personer, Gods eller Meddelelser. Dog anses ikke som Handlende den, som uden anden Medhjaelp end sin Aegtefaelle, sine Börn under femten Aar og sit Hustyende driver Bevaertning, Haandvaerk, Befordringsvirksomhed eller saadan ringe Handel, hvortil ikke kraeves særlig Adkomst eller hvortil Borgerskab udstedes uden Betaling.» En mera speciell definition på begreppet Handlende innehåller den danska firmalagen § 35, se KOBBERNAGEL, Erhvervsretten i Grundtraek I, 2. Udg., Köbenhavn 1945, s. 70 och Erhvervsretlige Love, 1944, s. 70.

[1] ALMÉN I, s. 73, REUTERSKIÖLD s. 114—15. Jfr KARLGREN s. 16.

i enstaka domstolsavgöranden. Här befinna vi oss sålunda på betänkligt osäker mark.[1]

Anlägger man en praktiskt kommersiell synpunkt på de fall, där en tvist kräver domstols bedömande och där bedömandet ifrågasättes kunna ske antingen enligt det ena landets eller enligt det andra landets lag, finner man att dessa fall kunna sammanföras till tre grupper. Den första kännetecknas av att de båda ländernas materiella bestämmelser rörande det tvistiga äro sins emellan överensstämmande; här är det tydligen onödigt att kräva svar på frågan vilketdera landets lag skall tillämpas. Den andra gruppen utmärkes av att de båda länderna ha olika materiella bestämmelser rörande det omtvistade förhållandet, men att däremot deras kollisionsnormer på ifrågavarande punkt överensstämma, d. v. s. hänvisa bedömandet till ett och samma lands rätt; även här föreligger en förenkling av den rättsliga situationen.[2] Annorlunda för de fall som höra till den tredje gruppen, ty denna karakteriseras av att de materiella reglerna avvika från varandra och vartdera landets kollisionsnormer ha olika innehåll, så t. ex. vid den nära till hands liggande möjligheten att dessa normer i båda länderna hänvisa sakens bedömande till det egna landets lag (domstolens lag, lex fori).

Den första gruppens fall äro ingalunda ovanliga — de kunna exemplifieras genom hänvisning till förhållandet mellan de nordiska ländernas lagstiftning.[3] I de båda andra gruppernas fall kan tydligen läget bli, att svensk part kan finna att hans rättsställning blir bedömd enligt främmande, från svensk rätt avvikande regler. Detta ger oss anledning att i det följande uppehålla oss vid en del rättsregler i främmande lagstiftningar, därvid vi först, ehuru självfallet utan anspråk på någon som helst fullständighet, uppta dem som röra parterna i köpeavtalet.

Personalstatutet.

I gällande växellag, vilken i likhet med checklagen innehåller en avdelning som behandlar förhållandet till främmande lag, heter det i

[1] Regler i lag för speciella förhållanden finnas, ex. Lag 8.7.1904 om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap, växellagen 13.5.1932 §§ 79—87, jfr KARLGREN s. 34—41. I tysk rätt finnas allmänna kollisionsnormer i Einführungsgesetz zum Bürgerlichen Gesetzbuche, art. 7—31.

[2] Jfr NIAL s. 67 ang. olika länders regler om personalstatutets bestämmande och översikten hos WEISS s. 421—39.

[3] Se härom mera nedan sid. 42—43.

79 §, att utländsk medborgares behörighet att ingå växelförbindelse skall bedömas »efter lagen i den stat han tillhör». Väl brukar det framhållas, att de växelrättsliga förhållandena äro av så speciell natur, att därom givna regler icke få anses ha allmängiltighet, men just den princip som fått sitt uttryck i den citerade bestämmelsen torde kunna uppställas som allmängiltig. Blir det fråga om en persons rättsliga handlingsförmåga, vare sig det gäller denna förmåga i allmänhet eller i ett speciellt avseende — dit vi i så fall även hänföra den i det föregående berörda frågan om köpmannaegenskap — hänvisar svensk rätt till lagen i det land personen tillhör (personalstatutet).[1]

I affärsförhållanden torde emellertid dessa frågor, när det gäller enskild person, spela en tämligen underordnad roll. Annorlunda kan förhållandet vara, då den svenske köpmannens medpart i utlandet (köparen i staten Y), är ett särskilt bildat rättssubjekt. Det måste ofta vara händelsen, att den utländske köparen betecknas med ett namn, en firma, som antyder, att en association av det ena eller andra slaget döljes där bakom. Det måste då ha betydelse att veta bland annat, huruvida denna association är en självständig rättspersonlighet, huruvida den som företräder associationen är berättigad därtill, huruvida övriga medlemmar i associationen äro personligen ansvariga för de åtaganden representanten gör eller huruvida blott associationens egen förmögenhet häftar för skulderna. Reglerna härom återfinnas i det lands lag som framstår som associationens personalstatut.[2] Den frågan uppställer sig nu, vilka omständigheter det är som göra att en association kan sägas »tillhöra» en stat. På denna fråga svaras, att, om associationen vunnit rättssubjektivitet i viss stat genom oktroj eller registrering, den hör till den stat vars myndigheter meddelat sådan oktroj eller verkställt dylik registrering. Är en association faktiskt för handen utan oktroj eller registrering, anses dess personalstatut vara lagen i det land där den har sitt säte, vilket åter betyder den plats där

---

[1] Personalstatutet i meningen av hemlandets lag kan grundas på nationalitet, domicil eller platsen för utövande av rörelse. Samma person kan vara medborgare i en stat, bo i en annan och driva rörelse i en tredje och genom dessa anknytningar få olika personalstatut för olika rättslägen. REUTERSKIÖLD s. 115 använder icke termen personalstatut för det lands lag, som bestämmes genom platsen för rörelse. Jfr KARLGREN s. 73—75.

[2] NIAL s. 32, 71, NJA I 1905 s. 146. Jfr NJA I 1944 s. 633 och GAARDER s. 242—43.

dess förvaltningsorgan är verksamt eller, om associationen icke har särskilt förvaltningsorgan, där rörelsen faktiskt drives.[1]

Av det sagda följer, att svensk rätt (svensk domstol) som regel kommer att hänvisa frågan om bedömandet av den utländska köparens rättsliga status till främmande rätt, och detta motiverar att i det följande några ord ägnas åt de materiella rättsreglerna för de vanligaste bolagstyperna i utländsk lagstiftning.

Särskilt bildade rättssubjekt.

Kännetecknande för det svenska *handelsbolaget* är enligt lagen 28 juni 1895 om handelsbolag och enkla bolag, §§ 1, 2, 16 och 19, att två eller flera personer slutit bolag för att under gemensam firma idka bokföringspliktig näring, d. v. s. sådan rörelse som gör sin utövare till köpman, att bolaget är ett rättssubjekt, att envar av bolagsmännen in dubio äger företräda bolaget och att bolagsman svarar för bolagets förbindelser med hela sin förmögenhet. Dessa kännetecken återfinnas i stort sett hos motsvarande rättsbildningar i fransk, tysk och engelsk rätt: société en nom collectif, offene Handelsgesellschaft och partnership.[2] Beträffande den ovan angivna bestämningen »rättssubjekt» eller som man hos oss lika ofta säger »juridisk person» bör dock beaktas, att sistnämnda begrepps innebörd är omtvistat och att man följaktligen kan vänta olika svar på frågan om handelsbolaget är att betrakta som juridisk person eller icke. Vidare är, som redan påpekats, engelsk rätt främmande för den bestämning som hänför sig till köpmannaegenskap i svensk mening.

I svensk juridisk litteratur benämnas både handelsbolag och aktiebolag som ovan antytts omväxlande rättssubjekt och juridiska personer utan att någon skillnad göres mellan dessa två uttryck.[3] Likväl bestå väsentliga olikheter mellan dessa båda bolagsformer; med den ovan lämnade karakteristiken av handelsbolaget må jämföras följande kännetecken hos aktiebolaget: detta företrädes utåt av en särskilt ut-

[1] NIAL s. 68—70, KARLGREN s. 78—79. WEISS gör för fransk rätt gällande, att ett handelsbolag eller aktiebolag är utländskt, om det i utlandet har »le centre effectif de son exploitation et de ses affaires», s. 335. Jfr LYON-CAEN II s. 1026—28: bolag med säte i Frankrike är franskt.

[2] C. com. art. 19—28, HGB §§ 105—160, Partnership Act, 1890 (STRAHAN s. 122—32), LACOUR s. 64—90, COSACK s. 464—489, SLATER s. 67—78.

[3] BERGENDAL s. 8—9, KALLENBERG i TfR 1907 s. 39.

sedd styrelse, bolagsman svarar icke personligen för bolagsförbindelserna, utan för dessas gäldande står blott bolagsförmögenheten till förfogande, och medan intet hindrar delägarna i handelsbolaget att när som helst skifta bolagets tillgångar mellan sig, uppställer aktiebolagslagstiftningen regler som dra snäva gränser för en jämförlig disposition. Denna olikhet motiverar omdömet, att aktiebolaget även i förhållande till bolagsmännen, aktieägarna, framstår som en avgränsad juridisk enhet på ett annat sätt än handelsbolaget, där gränsen mellan bolagets och bolagsmännens förmögenhetssfärer ter sig mera flytande.[1] Ett uttryck för denna olikhet och de rättsföljder man vill härleda därur möter man i utländsk rätt, då man förvägrar handelsbolaget egenskapen av juridisk person (det saknar egen »rättspersonlighet») men låter aktiebolaget behålla denna beteckning. Ehuru den tyska handelslagen innehåller samma stadgande som den svenska handelsbolagslagen om handelsbolagets rättssubjektivitet, synes här återgivna betraktelsesätt vara det i tysk litteratur vanliga.[2] Handelsbolaget vore väl ett rättssubjekt i meningen av bärare av egna rättigheter och gäldenär för egna skyldigheter och hade inför domstol »formell partshabilitet»,[3] men det borde enligt denna uppfattning icke betraktas som juridisk person. I fransk rätt kommer samma åskådning till uttryck som hos oss: handelsbolaget är bärare av egna rättigheter och är därför »une personne morale».[4] Engelsk rätt står främmande för tanken att partnership vore ett rättssubjekt eller en juridisk person, men egendomligt nog gäller för Skottland en motsatt regel: »In Scotland a firm is a legal person distinct from the partners of whom it is composed . . .»[5]

---

[1] Motsättningen mellan handelsbolag och aktiebolag skärpes i samma mån som man låter det senare som »juridisk person» uppbära egna intressen som kunna kollidera med aktieägarnas, t. ex. aktiebolagets konsolideringsintresse, jfr BERGLUND i Ekonomiskt Forum 1941.

[2] COSACK s. 463, BERGENDAL s. 9 not 3.

[3] Se HGB § 124. Om »formell partshabilitet» se KALLENBERG i TfR 1907 s. 83, 84 och Svensk civilprocessrätt I s. 543 not 71.

[4] LACOUR s. 60, 61—62, LYON-CAEN s. 126—27.

[5] Partnership Act, sect. 4 (2), POLLOCK s. 20—21. I USA överväger den engelska uppfattningen, men några stater ha anslutit sig till den franska, KUHN s. 271. — Beträffande dansk och norsk rätt göras här följande anteckningar. I motsats mot Sverige saknar Danmark föreskrifter i lag om den bolagsform vi benämna handelsbolag. Däremot framgick på sin tid som resultat av gemensamt skandinaviskt lagstiftningsarbete en dansk firmalag, motsvarande den svenska av 1887. Den danska motsvarigheten till handelsbolaget är det navn-

I tysk och fransk rätt är registrering föreskriven, motsvarande den svenska firmaregistreringen. Enligt engelsk rätt är registrering erforderlig, om bolagets rörelse bedrives under en firma som icke innehåller samtliga bolagsmäns borgerliga namn.[1] Intetdera rättssystemet tillmäter emellertid denna registrering konstitutiv betydelse för rättssubjektiviteten, vilket för engelsk rätt ju är självklart men ingalunda för tysk och fransk rätt. I båda dessa rättssystem anses emellertid bolagsavtalet vara det grundläggande konstitutiva elementet, ehuru i den franska lagstiftningen underlåtenhet att iakttaga vissa formalakter — avtalets deponerande hos myndighet och vissa uppgifters publicering — angivits som nullitetsanledning[2] och i tysk rätt inregistreringen eller rörelsens igångsättande har betydelse gent emot tredje man.[3]

Om vi på grund av nu gjorda iakttagelser söka på handelsbolaget tillämpa den här förut givna huvudregeln om en juridisk persons personalstatut, komma vi tydligen till det resultat, att vid val mellan svensk, fransk, tysk och engelsk rätt det avgörande i regel blir i vilket land bolaget bedriver sin verksamhet. (Eftersom handelsbolaget ej har ett särskilt förvaltningsorgan, kan dess »säte» ej bestämmas genom

---

givne eller ansvarlige Interessentskab. Delägarnas ansvarighet i detta intressentskap är solidarisk, och varje intressent har rätt att teckna bolagets firma, SINDBALLE, Dansk Selskabsret I, Köbenhavn 1928, s. 6—7, 101. Beträffande intressentskapets rättssubjektivitet yttrar SINDBALLE, att rättigheterna äro intressentskapets, icke de enskilda intressenternas, medan ifråga om ådragna förpliktelser gäller, att motsvarande utländska bolagsformer i högre grad än efter dansk rätt komma att framträda som självständigt subjekt för dem, SINDBALLE anf. arb. s. 115, 131. I likhet med dansk rätt synes norsk rättsuppfattning förvägra handelsbolaget (det ansvarlige selskab) full rättssubjektivitet men medge det formell partshabilitet, se HAGERUP, Omrids af den norske handelsret, 1922, s. 110—119, HAGERUP, Den norske civilproces, I, 1918, s. 266, KNOPH, Oversikt over Norges rett, Oslo 1937, s. 332. I Finland är alltjämt 15 kap. Handelsbalken i 1734 års lag (»Huru bolag skall läggas, hållas och brytas») grundläggande för regleringen av handelsbolaget, ofta kallat öppet bolag. Detta betraktas som en självständig juridisk person, se PALMGREN, Juridiken i affärslivet, Tammerfors 1945, s. 12—13.

[1] LACOUR, s. 72 (Lag 18.3.1919), HGB §§ 106—108, SLATER s. 71—72 (Registration of Business Names Act 1916), POLLOCK s. 21—22.

[2] LYON-CAEN s. 264—65, LACOUR s. 70—72. Registrering enligt lagen 18.3. 1919 ingår normalt i publiceringen, men underlåtandet härav medför icke nullitet, LYON-CAEN s. 208—09, 232—33.

[3] COSACK s. 466. I STAUB's Kommentar zum HGB, I, Berlin 1926, s. 660, lägges avgörande vikt vid i texten sist nämnda moment.

hänvisning till organets ort, jfr forumbestämmelsen i den svenska handelsbolagslagen § 24). Bedrives rörelsen i England, få vi hålla fast, att vi här icke ha att göra med ett rättssubjekt och följaktligen ej heller med en juridisk person.[1]

Det är icke givet, att ovanstående svar på frågan om personalstatutet alltid är slutgiltigt. Emellertid torde i praktiken spörsmålet förenklas genom den firmaregistrering, som enligt vad ovan sades har sin motsvarighet inom samtliga ifrågavarande rättssystem. Även om denna registrering icke har konstitutiv verkan, torde man ha rätt att utgå från antagandet, att lagen i det land hos vars myndighet registreringen skett är personalstatut, ett antagande som får gälla till dess något annat bevisas.[2]

Vad beträffar *aktieboläget* har det väl i de flesta länder med utbildad handel samma förhistoria. Det framträder under 1600-talet såsom en under statens särskilda hägn stående sammanslutning med uppgift att fullfölja något av staten understött merkantilt syfte. Hit hör i Sverige Ostindiska kompaniet (1731—1813), som var föregånget av åtskilliga likartade bolagsbildningar. Ett annat välkänt exempel är det engelska East India Company, som år 1600 fick sitt privilegium av drottning Elisabeth.[3] I Holland voro liknande kompanier verksamma. Det för dessa kompanier karakteristiska är det som kännetecknar aktiebolaget, nämligen att en mängd personer göra insatser, varigenom de bliva delaktiga i den uppkommande vinsten och därigenom medbolagsmän utan att emellertid riskera mer än sin insats, och kompaniets ledning är anförtrodd åt en särskild direktion. Statens intresse för kompaniets uppgifter tog sig uttryck i, att detta gavs en offentlig sanktion, ett regeringsprivilegium, och denna sanktion uppfattades som ett nödvändigt villkor för att kompaniet skulle komma till stånd som särskilt rättssubjekt. Sedermera fram på 1700- och 1800-talen

---

[1] Eftersom partshabilitet här förutsättes bedömd enligt personalstatutet, jfr KALLENBERG, Svensk civilprocessrätt I, s. 543 not 71, kan det utländska handelsbolag, som enligt detta statut icke tillerkännes partshabilitet, ej heller uppträda inför svensk domstol i eget namn. På grund av sin representationsrätt synes dock den engelske »partner» böra tillåtas att å bolagets och övriga bolagsmäns vägnar föra talan inför svensk domstol och bolaget sålunda tillerkännas formell partshabilitet, jfr POLLOCK s. 25—31, SLATER s. 74, LYON-CAEN s. 148.

[2] Jfr NIAL s. 68 not 2.

[3] KUHN s. 329, HAGSTRÖMER, Om aktiebolag enligt svensk rätt, 1872, s. 38—39.

bildades en mängd bolag med kompanierna som förebild utan att dock fullfölja så stora och av staten understödda uppgifter. Länge fasthölls emellertid grundsatsen, att ett aktiebolag skulle ha särskild oktroj av regeringen för att få träda i verksamhet. Denna ståndpunkt har sedermera (efter mitten av 1800-talet) övergivits för aktiebolag i allmänhet[1] för att likväl bibehållas i vissa speciella fall, t. ex. i Sverige i fråga om bankaktiebolag och försäkringsbolag. Som regel har kravet på oktroj ersatts med kravet på vittgående publicitet angående de omständigheter, som kunna tjäna till allmänhetens ledning för bedömande av bolagets soliditet. Rörande aktiebolagets rättspersonlighet råder mindre tvekan än då fråga är om handelsbolaget, och aktiebolagets konstituerande som rättssubjekt anknyter i regel till en formalakt under myndighets medverkan: i Sverige inregistrering hos patent- och registreringsverket, i Tyskland införande i »Handelsregister», i England registrering hos the Registrar of Joint Stock Companies med därpå följande »incorporation».[2] Bestämmandet av aktiebolagets personalstatut bör sålunda kunna utan svårighet ske med hänvisning till lagen i det land vars myndighet tagit sådan befattning med bolaget, att det därigenom uppstått som juridisk person.

I fransk rätt anges som konstitutiva en rad till bolagsbildningen hörande åtgärder, medan publicitetsföreskrifterna synas, även där uraktlåtenhet att iakttaga dem medför bolagets nullitet, icke tillmätas avgörande betydelse för bolagets tillkomst. Detta gäller även bolagets införande i handelsregistret.[3] Under sådana förhållanden skulle enligt våra här uppställda regler bolagsstyrelsens säte bli bestämmande för bolagets nationalitet. Ett nära liggande alternativ är dock att som franskt aktiebolag behandla det som varit föremål för publicitet enligt fransk lag.

Bolagsman må kunna förbehålla sig, heter det i den svenska handelsbolagslagen § 38, att för bolagets förbindelser ej ansvara med mera än han i bolaget insatt eller åtagit sig att insätta. Ej må sådant förbehåll göras av samtliga bolagsmännen. Sådant bolag kallas *kommanditbolag*. Denna bolagstyp, som historiskt sett utvecklat sig ur ett gam-

---

[1] HAGSTRÖMER anf. arb. s. 41—81.

[2] COSACK s. 503, SLATER s. 84—85. Angående ny aktiebolagslag i Tyskland, i kraft 1937, se NIAL i SvJT 1938 s. 321—24.

[3] Se LYON-CAEN s. 265, II s. 96—98. Angående aktiebolags nationalitet enligt fransk uppfattning se ovan s. 16 not 1.

malitalienskt rättsinstitut, commenda,[1] är internationell, och vi återfinna det i fransk rätt som société en commandite, i tysk som Kommanditgesellschaft och i engelsk som limited partnership. Vad ovan sagts om handelsbolagets rättssubjektivitet och om publicitets- och registreringsåtgärders betydelse ha här motsvarande tillämpning, och följaktligen är frågan om sättet att bestämma personalstatutet att i det särskilda fallet besvara på samma sätt som för handelsbolaget.[2]

Personalstatutets bestämmande i vissa fall.

Det är icke möjligt att här redogöra för andra i främmande rätt förekommande bolags- och föreningstyper; vad redan sagts torde ha givit en föreställning om de rättsliga spörsmål som kunna möta.[3] Ytterligare några allmänna synpunkter må dock tilläggas.

Redan termen »personalstatut» ger vid handen, att man vid diskussionen av dessa spörsmål främst har för ögonen det fall, då en association framstår som en person, ett rättssubjekt, vare sig associationen enligt personalstatutet uppfattas som juridisk person eller tillägges allenast rättssubjektivitet och formell partshabilitet inför rätta. Även för det fall då en association icke uppfyller dessa villkor, såsom händelsen är med det enkla bolaget i svensk rätt, har man emellertid behov av ett personalstatut i meningen av det lands lag efter vilket man har att avgöra just nu nämnda frågor. Visserligen är att antaga, att svensk domstol tar preliminär ståndpunkt till dessa med stöd av svensk lag (lex fori), men när denna som vi här förutsatt hänvisar till utländsk rätt — i förevarande fall lagen i det land där associationen har sin verksamhet[4] —, kommer det slutliga svaret att ges av denna lag som personalstatut. Blir svaret här, att

[1] Comenda, accomendatio, se HERNBERG, Kommanditbolaget, Helsingfors 1915, s. 19—20, med not 36.

[2] LACOUR s. 69—72, COSACK s. 489—495, SLATER s. 75. Limited Partnerships Act, 1907, sect. 5 (STRAHAN s. 133) föreskriver särskild registrering av bolaget. — »Limited partnerships have never become common», SLATER s. 76.

[3] Beträffande Gesellschaft mit beschränkter Haftung i tysk och schweizisk rätt, société à responsabilité limitée i fransk och private companies i engelsk rätt se Förslag till lag om aktiebolag (SOU 1941: 9) s. 29—34.

[4] Har registrering hos myndighet skett, såsom väl i regel sker även med det engelska partnership, skapar detta en presumtion för att registreringsmyndighetens lag är personalstatutet, jfr ovan i texten.

associationen icke är ett rättssubjekt och icke har formell partshabilitet, betyder detta, att vår svenske säljare, som i associationen (med staten Y som hemland) sett sin köpare, har att hålla sig till associationens medlemmar eller representanter personligen.[1] Därmed aktualiseras emellertid frågan om associationsmedlems eget personalstatut: låt oss antaga att han är medborgare och bosatt i staten Z, som har andra regler om associationer än lagen i Y. Här bör man likväl icke utan vidare ersätta lagen i Y med lagen i Z som personalstatut, d. v. s. den lag enligt vilken vi velat bedöma frågan om medlemmens ansvar i denna hans egenskap; står det fast att köpet ingick som led i associationens i Y bedrivna rörelse, bör lagen i Y bibehållas som personalstatut.[2]

Delägares egen nationalitet och hemort eller platsen för hans egen rörelse kan emellertid bli aktuell på annat sätt, och detta även för associationer med oomtvistlig rättspersonlighet, såsom aktiebolaget. Antag att den svenske säljarens motpart är ett i staten Y registrerat aktiebolag (köparen), och att aktiemajoriteten i detta bolag innehas av svenska medborgare; antag vidare, att det för bolaget i den aktuella situationen är fördelaktigare att åberopa Y:s aktiebolagslag än motsvarande svenska lag[3] — är det rimligt att i detta fall mot den svenske säljaren tillämpa lagen i Y som bolagets personalstatut i stället för svensk lag? Frågan må lämnas öppen,[4] men tydligt är väl, att det

---

[1] Vid rättegång inför svensk domstol kan då uppstå frågan huruvida, där för en av de utländska bolagsmännen viss svensk domstol är behörig enligt 10 kap. 1 § 2 st. rättegångsbalken (jfr ovan s. 11), övriga bolagsmän kunna instämmas till samma domstol enligt 10 kap. 6 § (jfr KALLENBERG, Svensk civilprocessrätt I, s. 394—397 och 425—41). Svaret synes böra bli nekande.

[2] Jfr NIAL s. 69 not 2. Saken kan även uttryckas så, att, om lagen i Y icke tillerkänner associationen rättssubjektivitet, den likväl är skuldstatut för associationsförpliktelser, jfr GAARDER s. 242—43.

[3] Exempelvis då Y:s lag accepterat den engelska ultravires-teorien, enligt vilken föreliggande köpeavtal vore ogiltigt, medan det enligt den svenska aktiebolagslagen § 58 skulle gälla. Jfr om denna teori BERGENDAL s. 223—225, CURTI, Englands Privat- und Handelsrecht II, Berlin 1927, s. 35, SLATER s. 82—83.

[4] Beträffande ett jämförligt fall se kommunalskattelagen 28.9.1928 § 64: 2: »Har bolag eller annan juridisk person för ekonomisk verksamhet sitt säte i utlandet, men utövas den verkliga ledningen av företaget här i riket, skall företaget enligt denna lag betraktas som svensk ekonomisk förening, såvida företaget, direkt eller genom förmedling av juridisk person, huvudsakligen äges eller på annat därmed jämförligt sätt innehaves av svenska fysiska personer och företagets

vore tänkbart att bedöma ett bolags nationalitet med utgångspunkt från delägarnas nationalitet (kontrollteorin).[1] Det må likväl fastslås, att vår lagstiftning behandlar här i Sverige registrerade aktiebolag som svenska, oavsett om aktieägarna äro svenskar eller utlänningar.[2] Därmed är icke sagt, att utlännings innehav av aktier i svenska bolag betraktas som något helt ovidkommande; tvärtom ha för vissa slag av aktiebolag utfärdats bestämmelser ägnade att begränsa utländskt inflytande.[3]

En erinran bör slutligen göras om bestämmelserna i 1864 års näringsfrihetsförordning, där § 26 stadgar, att utländsk man eller kvinna icke utan särskilt tillstånd får idka handelsrörelse här i riket. Utländska juridiska personer lära icke kunna påräkna att få dylikt tillstånd.[4] I dessa föreskrifter får naturligen icke inläggas, att utländskt rättssubjekt ej skulle få utan särskilt tillstånd sluta köpeavtal med svensk man på det i utrikeshandel gängse sättet; detta framgår f. ö. av samma förordning § 1, där näringsfriheten principiellt anges omfatta frihet att »till utrikes ort utföra eller därifrån införa» varor. § 26 avser en till Sverige lokaliserad handelsrörelse.[5] Av utlännings rätt att driva handel på Sverige följer även, vilket utgjort en förutsättning för den föregående framställningen, att han äger att föra talan inför svensk domstol.[6] I främmande rätt uppställas här understundom särskilda villkor

---

verksamhet väsentligen består i förvaltning av eller handel med värdepapper eller annan därmed likartad lös egendom». Här är sålunda fråga om bedömningen i skattehänseende av holdingbolag. Jfr om utländska juridiska personer i svensk skattelagstiftning SANDSTRÖM, Beskattning av inkomst av rörelse, 1944, s. 52—56. — Jfr om den gemensamma nationalitetens betydelse nedan s. 31 not 3.

[1] Jfr NIAL, s. 67.

[2] Jfr lag 30.5.1916 om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom m. m.

[3] Se i föreg. not nämnda lag. Jfr Lag 29.6.1945 om kontroll å viss utländsk egendom m. m. (SFS 522) § 2 st. 2, ändr. genom lag 14.12.1945 (SFS 887).

[4] ÖSTERBERG, Staten och näringslivet, 1925, s. 35. Av utlänning kontrollerat svenskt aktiebolag kan komma att betraktas som bulvan för den utländska intressenten vid drivande av näring, NJA I 1923 s. 349.

[5] Jfr MICHAELI i Festskrift för Svenska handelsagenters förening, 1944, s. 164. Utländsk försäkringsanstalt kan på vissa villkor medges rätt att driva sin rörelse här i riket, lag 24.7.1903, jfr nedan sid. 32 not 2.

[6] Jfr emellertid lag 19.11.1886 ang. skyldighet för utländsk man att i rättegång vid svensk domstol mot inländsk man ställa borgen för kostnad och skada. Medborgarna i ett flertal stater ha på grund av konventioner befriats från denna

för utländska juridiska personer.[1] Tilläggas må, att, där en handelstraktat i vedertagen mening ingåtts mellan Sverige och viss annan stat, frågor av denna beskaffenhet kunna förväntas vara föremål för reglering i traktaten.[2]

Köpstatutet.

A. Köpslutet skapar mellan de två avtalsslutande parterna, säljaren å ena och köparen å andra sidan, ett förhållande av innebörd, att säljaren är förpliktad att å tid och plats som angives eller förutsättes i avtalet avlämna det varuparti, som är köpets föremål — vi bortse sålunda från köp av bestämt gods —, medan köparen är förpliktad att på angivna villkor erlägga köpeskillingen. En så allmänt hållen beskrivning av köpets innebörd torde kunna accepteras av vilket lands rätt som helst, annorlunda däremot då fråga blir om avtalets enskildheter: innebörden av termen »avlämna», platsen för avlämnandet om parterna lämnat frågan därom öppen, verkan av försenat avlämnande, underlåten reklamation o. s. v. Lika väl som vi i vår svenska köplag av 1905 kunna hämta svar på en mängd dylika frågor, lika säkert är att landet Y:s rätt också har svar därpå, men vi måste räkna med att svaren delvis bli andra än i vår köplag. Det mellan säljaren i Sverige och köparen i Y slutna köpet kan sålunda få olika verkningar, om det bedömes enligt svensk rätt eller enligt Y:s rätt. Vilketdera rättssystemet skall tillämpas? Vi ställas ånyo inför en internationell privaträttsfråga. Det svar som reglerna om personalstatut ovan givit oss kan tydligen icke utan vidare överflyttas på det spörsmål som här kommit upp: lika naturligt som det är, att för den svenske säljaren svensk rätt är personalstatut och för köparen staten Y:s rätt är personalstatut, lika onaturligt förefaller det vara, att köpavtalet självt skulle för säljaren

---

skyldighet, se internationell konvention 14.11.1896 ang. vissa till civilprocessen hörande ämnen av internationell natur (SFS 1899: 34), internationell konvention 17.7.1905 (SFS 1909: 30), KALLENBERG, Svensk civilprocessrätt II, s. 1593 och KARLGREN s. 36.

[1] Se för fransk rätt LACOUR s. 162 och WEISS s. 336—52. WEISS anser, att utanför Frankrike bildade särskilda rättssubjekt icke existera inom Frankrike annat än i kraft av uttryckligt eller tyst erkännande, lämnat av den franske lagstiftaren, och att de vid sidan av detta erkännande i princip icke kunna göra någon rätt gällande vid fransk domstol, s. 325.

[2] Böös i Exportproblemen s. 56.

falla under svensk köprätt, för köparen under Y:s rätt och sålunda två lagar konkurrera om tillämplighet på samma avtal. I själva verket är det kanske icke så onaturligt som det kan förefalla, men auktoriteterna på den internationella privaträttens område äro tämligen ense om att man bör uppställa ett från personalstatutet skilt »skuldstatut» (obligationsstatut) i meningen av det lands lag som skall tillämpas på frågor sådana som de här förevarande, där det gäller avtalsslutande parters inbördes förpliktelser.[1] Det å köpavtalet tillämpliga skuldstatutet må här kallas köpstatut.

B. Det héter i vår köplag § 1: »De i denna lag givna stadganden om säljares och köpares rättigheter och skyldigheter lände till efterrättelse, såvitt ej annat är uttryckligen överenskommet eller eljest må anses avtalat eller ock följer av handelsbruk eller annan sedvänja.» Samtliga köplagens bestämmelser äro med andra ord »dispositiva», vilket innebär att de kunna åsidosättas genom att parterna sätta avtalade förbehåll i deras ställe. Antag, att de förbehåll parterna önska, med avvikelse från köplagen, införa i sitt avtal ha motsvarighet i Y:s köplag. Det är då tydligt, att parterna kunna avtala, att Y:s köplag skall i denna del tillämpas på köpet.[2] Spörsmålet får en annan innebörd om man tänker sig, att vissa av vår köplags regler vore motsatsen till dispositiva, d. v. s. vore bindande som ju händelsen är exempelvis med reglerna i lagen om avbetalningsköp. Vore det då möjligt för parterna att genom hänvisning till Y:s rätt som tillämplig å köpet eliminera dessa svenska regler? Man är benägen att även här svara jakande, och nu med motiveringen att parterna böra ha rätt, om situationen gör en valrätt mellan olika skuldstatut naturlig, att själva välja vilket lands lag skall vara köpstatut.[3]

C. En uttrycklig hänvisning från parternas sida till att visst lands rätt skall tillämpas på deras avtal torde icke vara särdeles vanlig.[4]

---

[1] REUTERSKIÖLD s. 108, NIAL s. 5, KARLGREN s. 87.

[2] »Materiellträttslig partshänvisning», NIAL s. 18—21.

[3] »Kollisionsrättslig partshänvisning». Parternas frihet att företaga en sådan bör »först och främst begränsas så, att hänvisning med kollisionsrättslig verkan blott kan ske till en lag, vartill rättsförhållandet har viss anknytning», NIAL s. 15.

[4] En skiljedomsklausul som anger t. ex. att en å viss ort verksam fast skiljenämnd skall avgöra tvist rörande köpeavtalets tolkning och tillämpning kan uppfattas som en hänvisning till den ortens lag som skuldstatut, jfr GAARDER s. 229—31. Här tillkommer emellertid frågan om skiljeavtalets innebörd, se härom nedan s. 49 not 1.

Däremot kunna köpeavtalets övriga klausuler och omständigheterna vid avtalets tillkomst innefatta en indirekt hänvisning. Man måste emellertid räkna med som det vanligaste, att partsviljan på denna punkt lämnar oss i sticket, och därmed nödgas vi söka efter andra omständigheter som kunna tjäna till att anknyta köpet till det ena eller andra landets rätt (anknytningsfakta).

Det bör tilläggas, att lika litet som vi förut haft användning för partsviljan vid bestämmande av personalstatutet, lika litet kunna vi enligt sakens natur åberopa parternas överenskommelse, när det gäller att bestämma, vilket lands lag skall tillämpas på de frågor som avgöra, om köpeavtalet riktigt kommit till stånd eller icke. Liksom tillämpningen av den svenska köplagen förutsätter, att köp redan är slutet, måste parternas eget val av köpstatut regelmässigt förutsätta, att avtalet som ger uttryck åt detta val kommit till stånd.[1] Frågorna härom — desamma som regleras i vår avtalslag — kunna därför icke ur internationellt privaträttslig synpunkt bedömas utan tillhjälp av anknytningsfakta som äro oberoende av partsviljan.[2]

---

[1] I texten förutsättes, att partshänvisningen ingår som en klausul i själva köpavtalet. Partshänvisning rörande köpstatutet kan emellertid tänkas förekomma som ett från själva köpet fristående avtal. Exempel ger det nedan i texten s. 33 nämnda ramavtalet, ingånget mellan den svenske säljaren och hans utländske representant och avsett att skapa förutsättningar för en serie köpavtal. I ett sådant ramavtal kan finnas inryckt en partshänvisning avseende köpstatutet. Här kan den situationen uppkomma, att partshänvisningen (ramavtalet) framstår som giltig (enligt lex fori eller eljest tillämpligt statut, se nästa not och nedan s. 35), medan det däremot göres gällande, att köpavtalet av något skäl är ogiltigt. I så fall bli tydligen ogiltighetsgrunderna att pröva enligt det köpstatut som ramavtalet anvisar. Här inställer sig nu frågan, om icke vissa med köpavtalets giltighet sammanhängande frågor böra undandragas den partsdisposition, som hänvisningen innefattar, t. ex. verkan av tvång eller svek, se BAGGE i SvJT 1927 s. 101, EKEBERG i SvJT 1928 s. 126—27. — Är partshänvisningen en klausul i själva köpavtalet, måste i allmänhet omständigheter, som göra detta ogiltigt, också beröva partshänvisningen dess verkan. Här synes i själva verket föreligga en logisk omöjlighet att tillmäta hänvisningen betydelse för frågan om vilket lands lag skall läggas till grund för bedömande av huruvida avtalet är giltigt eller icke (se ovan i texten). En modifikation i denna ståndpunkt innefattar emellertid det som yttras i följande not. Se även BORUM, Lovkonflikter, Köbenhavn 1931, s. 123—24.

[2] Huruvida det avtal som innefattar hänvisningen till visst lands lag är ogiltigt eller ej, bedömes i första hand enligt domstolens egen lag, därvid ifråga om ogiltighetsgrunder omhandlade i avtalslagen 3 kap. kan hänvisas till att lex fori måste

Eftersom köpet skapar ett anspråk från den ena partens sida på att den andre skall företaga en handling (säljaren prestera varan, köparen betala priset), ligger det snubblande nära, att som avgörande anknytningsfaktum vid tvist mellan parter som icke äro medborgare i samma stat betrakta det förhållandet, att part genom nationalitet, bosättning eller bedrivande av rörelse i ett land fått detta till hemland. Härigenom bleve detta lands rätt hans skuldstatut samtidigt med att det enligt vad ovan sagts av samma skäl vore hans personalstatut. Beroende på om rättstvisten mellan parterna avsåge säljarens eller köparens förpliktelser skulle då i vårt exempel antingen svensk rätt eller Y:s rätt tillämpas. Trots att man på detta sätt får två skuldstatut för samma avtal, förordas detta betraktelsesätt av ALMÉN.[1] Ett annat förslag är att lägga avgörande vikt vid den plats till vilken avtalsprestationen kan lokaliseras. Även detta leder lätt till att man får två skuldstatut och medför ytterligare den svårigheten, att lokaliseringen av prestationen stundom är något som kan uppfattas på olika sätt.[2] En teori vill frigöra bedömandet från den bundenhet vid något visst dominerande anknytningsfaktum som nu refererade uppfattningar innebära och vill låta valet av skuldstatut bero på ett avvägande mellan samtliga de föreliggande anknytningsfakta.[3]

Endast i sällsynta undantagsfall torde affärsmannen i utövningen av

gälla i vad avser »l'ordre public» (jfr lagen om utländska skiljeavtal och skiljedomar § 7 nr 8). Beträffande frågan om riktig accept följt på anbud (avtalslagen 1 kap.) beaktas, att, om såsom enligt svensk rätt anbudet som »löfte» är ensidigt bindande den tid däri anges, avgivaren bör kunna i anbudet föreskriva acceptmodaliteter bl. a. genom uttryckklig hänvisning till anbudstagarens lag. Huruvida utan dylik uttrycklig hänvisning anbudsgivaren i denna del skall anses ha ställt sig under mottagarens lag får avgöras efter prövning av omständigheterna i det särskilda fallet. Jfr NIAL, s. 22—24, GAARDER, s. 248. Om en fullmaktsgivare vid fullmaktens utställande anger viss lag som tillämplig vid dess tolkning, föreligger på motsvarande sätt en ensidig partshänvisning av betydelse för frågan, om ett av fullmäktigen slutet avtal är giltigt. — Har avtal, innefattande partshänvisning till Y:s rätt, bedömts giltigt enligt domstolens lag (svensk rätt), men befinnes ogiltigt enligt Y:s lag, bör avtalet förklaras ogiltigt, NIAL, s. 24. Av det sagda följer, att partshänvisning som grund för bestämmande av skuldstatut förutsätter, att det avtal som innefattar hänvisningen icke är ogiltigt enligt lex fori och ej heller enligt det statut vartill hänvisning skett. Jfr KARLGREN s. 88 not 2.

[1] ALMÉN I, s. 53.

[2] Jfr REUTERSKIÖLD, s. 109—110.

[3] NIAL, s. 36—42, GAARDER, s. 219—220, 223.

sin verksamhet ställas inför frågor av ovanberörda art; när det inträffar är emellertid, som framgår av det sagda, ett ståndpunktstagande förenat med stora vanskligheter. Emellertid gälla för en del speciella situationer, som i praktiken torde representera det större antalet aktuella fall, mera lätthanterliga regler om köpstatutets bestämmande. Har exempelvis köp skett på marknad, börs eller mässa eller i butik får man antaga skuldstatutet vara lagen i det land där mässan eller marknaden hålles eller där börsen eller butiken är. »Formulärmässiga avtal med företag och inrättningar bestämmas av lagen i det land där företaget driver sin rörelse.»[1]

Justitierådet BAGGE har i Svensk Juristtidning 1927 refererat ett förslag framlagt inom International Law Association[2] som slutligen i detta sammanhang är förtjänt av omnämnande. Enligt detta skulle säljarens lag i första rummet ifrågakomma som köpstatut. Den förmodan har uttalats, att svenska domstolar komma att ta ledning av detta förslag.[3]

Accessoriska avtal.

I planen för denna översikt ingår icke, att här skulle lämnas någon utförligare redogörelse för svensk eller främmande köprätt, det må vara tillräckligt att för svensk rätts vidkommande hänvisa till 1905 års köplag. De speciella problem som hänföra sig till utrikeshandeln sammanhänga, på sätt ovan berörts, med att de avtalsslutande parterna tillhöra olika stater och därför representera olika rättssystem. Uttrycket »de avtalsslutande parterna» har hittills betytt säljare och köpare; det är nu på tiden att understryka, att ett köp i storhandeln i regel kännetecknas av att det utgör ett komplex av avtal, vari utom säljare och köpare även andra parter äro engagerade. Till belysande av det nu sagda må erinras om vår köplags beskrivning av cif-köpet, d. v. s. köp »då gods blivit med angivande av viss bestämmelseort sålt cif» (köplagen §§ 63 och 64).

Säljes godset cif en ort i staten Y, åligger det säljaren att på egen

---

[1] NIAL, s. 42, 44, 50. Jfr GAARDER, s. 233 och KARLGREN, s. 99—100.

[2] Se nedan s. 45.

[3] BAGGE i SvJT 1927 s. 108—109, NIAL, s. 52. Frågor om köparens reklamation skulle emellertid enligt förslaget bedömas efter lagen på den plats där godset skall undersökas, NIAL, s. 54. Se ock nedan s. 36.

bekostnad försända godset till den orten. Godset skall anses avlämnat, då det blivit för befordran omhändertaget av någon, som åtagit sig dess forslande från den ort varifrån försändandet bör ske eller, så framt det skall avsändas med fartyg, då det är bragt innanför dess sida. Säljaren har att, efter ty sedvanligt är, försäkra godset mot fara, för vilken det under vägen är utsatt. Köparen åligger att erlägga betalning mot konossement eller fraktsedel och, om frakten vid godsets framkomst icke är av säljaren gulden, i avräkning på köpeskillingen erlägga den oguldna frakten.

Denna klausul innefattar som vi finna hänvisning till åtminstone två accessoriska avtal: säljarens avtal med en »fraktförare» om godsets transport till cif-orten och hans avtal om försäkring som täcker transportrisken. Därtill kunna vi regelmässigt lägga ett tredje slag av avtal, nämligen säljarens och köparens uppdrag vardera till sin bank att vara behjälplig med betalningstransaktionens ordnande, ett uppdrag som kan innesluta eller medföra ytterligare avtal.

Det framgick ovan att till fullgörandet av säljarens prestation hör enligt cif-klausulen, att han skall sluta ett avtal med en fysisk eller juridisk person (fraktföraren) om transportens ombesörjande. Skall denna ske med fartyg, är sålunda fråga om ett avtal mellan säljaren som »befraktare» och en redare eller ett rederi som »bortfraktare».

Beroende på omständigheterna kan detta fraktavtal innebära, att ett helt fartyg befraktas för denna transport eller att en del av fartygets lastrum tingas (hel- eller delbefraktning). Upprättas fraktavtalet skriftligen, kallas det för certeparti (charter-party) och innefattar de klausuler som erfordras för att reglera mellanvarandet mellan säljaren och rederiet i vad rör befraktningen. Är det fråga om att skicka godset som styckegods med fartyg som går i linjefart, kommer likväl i stället för certepartiet en annan handling att dominera fraktavtalet, nämligen konossementet (bill of lading). Detta innefattar en på rederiets vägnar gjord utfästelse att föra det gods, vars mottagande i konossementet erkännes, till den angivna bestämmelseorten och där utlämna det till legitimerad innehavare av konossementet. Konossementets förste innehavare blir den som till rederiet överlämnar godset, sålunda under våra här antagna förutsättningar säljaren i hans egenskap av »avlastare».[1] Konossementet ger sin innehavare en mycket stark rätt

[1] Om konossement se sjölagen §§ 151—168 och lag 5.6.1936 i anledning av Sveriges tillträde till 1924 års internationella konvention rörande konossement.

till det gods det avser, och innehavet av konossementet likställes därför i storhandeln med innehav av själva godset,[1] vilket också kommer till uttryck i lagens stadgande, att cif-klausulen skall anses innefatta utfästelse från köparens sida att betala godset mot det att konossementet (jämte faktura och försäkringsbrev) hålles honom till handa, trots att han härigenom kan undandragas möjligheten att undersöka godset före betalningen (köplagen § 71).

Vid järnvägs- eller flygbefraktning träda i stället för sjölagens bestämmelser om certeparti och konossement de för järnvägs- och flygtrafik gällande reglerna. En fraktsedel ersätter här konossementet, och det är av vikt att fasthålla, att fraktsedelns betydelse i åtskilliga avseenden är en annan än konossementets. Vid »betalning mot dokument» kan den emellertid under vissa förutsättningar fullgöra konossementets uppgift.[2]

Det andra i cif-klausulen åsyftade accessoriska avtalet är en transportförsäkring, tagen av säljaren som försäkringstagare hos en försäkringsgivare till betryggande belopp och på villkor som icke äro sämre än vad »sedvanligt är». Eftersom köparen står faran för godset under den transport det gäller, är säljarens försäkring ett exempel på försäkring tagen till skyddande av »tredje mans» (köparens) intresse.[3]

Vad så slutligen betalningstransaktionen beträffar genomföres den förmodligen efter följande schema:

Säljaren överlämnar till sin bank härstädes konossement (eller fraktsedel), försäkringspolis, faktura och vid utfäst kontantbetalning ofta en a-vista växel å avtalat belopp att presenteras köparen, vilken vid betalningens erläggande skall utfå dokumenten. Den svenska banken vidarebefordrar detta inkasseringsuppdrag till sin »korrespondent», en bank i Y, och denna ombesörjer att växeln uppvisas för köparen, betalningen inflyter och denne tillhandahålles dokumenten, varefter resultatet genom förmedling av den svenska banken redovisas till säljaren. Om enligt köpavtalet köparen beviljats kredit och äger utfå dokumenten mot accept å en av säljaren dragen växel med en mot

[1] UNDÉN, Om panträtt i rättigheter, 1923, s. 124—26.

[2] Jfr ALMÉN I s. 184—87 och lag 5.3.1937 om befordran med luftfartyg §§ 5—16.

[3] Jfr lag 8.4.1927 om försäkringsavtal §§ 54—58 och PINEUS, Några varuexportens försäkringsfrågor, Handelshögskolans i Göteborg skriftserie 1946. — En för utrikeshandeln betydelsefull försäkringsform är även kreditförsäkringen, se FRICK i Exportproblemen s. 109—14.

kredittiden svarande löptid, förenas sannolikt med det till den svenska banken lämnade inkasseringsuppdraget en kredittransaktion av innebörd, att säljaren får i banken mot pantsättande av dokumenten diskontera den ännu icke accepterade växeln, som sålunda överlåtes på banken, vilken i sin tur översänder den till sin bankförbindelse i Y med instruktion att överlämna dokumenten till köparen mot hans accept (D/A: documents against acceptance).[1] Har köparen i förhållande till säljaren utfäst betalning genom bank å angiven ort — i Y, i Sverige eller annorstädes —, har köparen att för betalningens fullgörande lämna banken betalningsuppdrag med behövliga instruktioner rörande dokumentgranskningen. Detta köparens uppdrag, som bör väl skiljas från säljarens nyssnämnda inkasseringsuppdrag, kallas remburs.[2]

Det för utrikeshandeln kännetecknande är ifråga om dessa accessoriska avtal, att för vart och ett av dem ett särskilt skuldstatut kan behöva fastställas, ett statut som för ett accessoriskt avtal alltså icke nödvändigtvis kommer att sammanfalla med vare sig själva köpstatutet eller ett annat accessoriskt avtals statut. Om säljaren avtalat om skeppsrum i ett svenskt fartyg, finns tydligen ingen anledning att ifrågasätta annat än att svensk lag skall tillämpas på detta befraktningsavtal.[3] Annorlunda ställer sig saken om transporten skall ske på

[1] Jfr för det i texten först nämnda inkasseringsalternativet instruktionen D/P: documents against payment, se LANDO, Bank og Börs, Köbenhavn 1940, s. 207. D/P brukar användas vid trattor på kort sikt, WALLBERG i Ekonomisk Revy 1945, s. 156—57. Även a-vista-dokument kunna belånas i bank. — Dokumenten kunna givetvis omfatta även andra handlingar än de i texten nämnda.

[2] Med remburs förstås köparens uppdrag till en bank att efter granskning och mottagande av föreskrivna dokument verkställa likvid, kontant eller i form av bankens accept å säljarens tratta, se ROOTH i SvJT 1916 s. 327 och FREDERIKSEN, Remburser, Köbenhavn 1928, s. 6. Det får anses ligga i sakens natur att den till vars förmån uppdraget lämnats, säljaren, »den ackrediterade», underrättas — aviseras — om rembursen. Göres rembursen »bekräftad», vilket icke är detsamma som aviserad, är den oåterkallelig och innefattar en bankens utfästelse att på angivna villkor verkställa den beordrade betalningen, ROOTH anf. st. Rembursen kan sålunda ställas i köparens bank i Y, men ofta är denna allenast en förmedlare av remburs i en bank i något av de stora handelscentra (London, New York), ALMÉN I s. 174 not 2. Se vidare om remburs LANDO anf. arb., s. 187—205, AAS i TfR 1935, s. 160—208, FEHR i Nordiska Juriststämman 1926, s. 138—51, WALLBERG anf. arb. s. 154—56, HVIDT, Bankrembourser, Köbenhavn 1929.

[3] Jfr GAARDER s. 224—27 och KARLGREN s. 94 noten. Ang. betydelsen av gemensamt medborgarskap jfr även NJA I 1912 s. 231, 1941 s. 350 och 1937 s. 1 (nedan s. 50).

fartyg under främmande flagg. Här vill det synas som vore fartygets nationalitet bestämmande för befraktningsavtalets statut, alternativt har föreslagits, att avtalet skall underställas lagen i det land där transportens bestämmelseort är.[1]

Tar säljaren transportförsäkring i ett svenskt bolag, bör tydligen svensk rätt vara skuldstatut. Är försäkringsbolaget utländskt, bör i enlighet med en ovan åberopad regel den lag vara bestämmande som gäller där bolagets rörelse drives.[2] Den omständigheten, att försäkringen tages till skydd för tredje mans (köparens) intresse, kan icke i och för sig motivera, att dennes egen lag (Y:s lag) betraktas som försäkringsavtalets skuldstatut.

Vad slutligen betalningstransaktionerna beträffar, påkallar frågan om skuldstatutet intresse närmast på det sätt, att svensk bank vid bedömande av om presenterade dokument äro tillfredsställande till avfattning och innebörd kan få anledning att överväga efter vilket lands lag dokumentet skall bedömas.[3] Ligger den svenska banken inne med säljarens av den utländska köparen accepterade växel, blir exempelvis frågan om acceptens giltighet och verkan att bedöma enligt den lag vartill vår växellag hänvisar.[4]

Mellanhänder.

A. I det föregående har allenast flyktigt berörts de med själva tillkomsten av ett köpavtal sammanhörande frågorna: utväxlandet av anbud och accept, verkan av misstag vid angivandet av dessa »viljeförklaringar» och därmed jämförliga spörsmål, i vår rätt närmare reglerade genom lagen om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. Ej heller nu är det meningen att ingå närmare på

---

[1] Även avgångsortens lag kan konkurrera med de i texten nämnda, se REUTERSKIÖLD s. 140—43. Jfr BORUM, Lovkonflikter, s. 128.

[2] Jfr lag 24.7.1903 om utländsk försäkringsanstalts rätt att driva försäkringsrörelse här i riket § 3: »Utländsk försäkringsanstalt, som här i riket driver försäkringsrörelse, skall i alla därav härflytande rättsförhållanden lyda under svensk lag samt vara pliktig att svara inför svensk domstol och underkasta sig svensk myndighets avgörande».

[3] På motsvarande sätt kunna de olika i en internationell betalningstransaktion ingående uppdragen falla under skilda skuldstatut.

[4] Jfr växellagen § 79: 2—3, § 80: 1, § 81: 1. Ang. bankernas dokumentgranskning jfr Internationella rembursreglerna (nedan s. 46) art. 10—11.

dessa frågor, men den här lämnade översikten skulle uppvisa ytterligare en väsentlig lucka, om icke i detta sammanhang med några ord berördes den ställning som intages av dem som förmedla ingåendet av avtal. Därvid bör även kommissionsförhållandet beaktas. Trots att därmed ett avsteg göres från den juridiska följdriktigheten, införas i detta sammanhang även två slag av återförsäljare. Därvid upplöses köpeavtalet, sådant vi hittills tänkt oss det, mellan den svenske säljaren och köparen i Y i två skilda köp: det ena mellan säljaren och en återförsäljare i Y, det andra mellan denne och nämnda köpare. I förevarande fall synes emellertid återförsäljarens köp vara förtjänt av uppmärksamhet ur synpunkter som icke framkommit ovan på tal om köpstatutet.

Det är givet, att köpeavtalet kan ingås utan förmedlare, genom direkta förhandlingar mellan den svenske säljaren och köparen i staten Y. Mycket ofta skall man emellertid finna, att mellan säljaren och köparen står en mellanman »som åtagit sig uppdrag att för annans (huvudmannens) räkning verka för avsättning av varor» — uttrycket är lånat ur vår svenska lag om kommission, handelsagentur och handelsresande och avser sistnämnda två slag av representanter. Till mellanmännen föra vi även kommissionärer och, av ovan antydda skäl, två slag av återförsäljare som själva köpa i fast räkning, nämligen dels sådana fysiska eller juridiska personer vilka genom ett särskilt avtal — nedan kallat »ramavtal» — av säljaren garanterats en på visst sätt angiven inköpsrätt, t. ex. ensamrätt att inköpa säljarens produkter för vidareförsäljning inom ett visst område (»generalagent för staten Y»),[1] dels sådana juridiska personer som särskilt bildats för dylik återförsäljning i Y och som kontrolleras av säljaren (»dotterbolag»). Genom att medtaga nämnda fyra grupper mellanmän ha vi fått en förenklad bild av olika juridiska former för ett svenskt exportföretags försäljningsorganisation i utlandet. Vi förutsätta, att de tre sist-

[1] Dessa ramavtal, som avse att skapa grunden för en serie köp och utgöra en modern motsvarighet till det i äldre teori omtalade pactum de contrahendo, kunna innehålla dels bestämmelser som skola fullständiga varje särskilt köp, såsom föreskrifter om rabatt, garanti för varans kvalitet, fördelning av tull- och andra import- och exportkostnader, verkan av force majeure, dels bestämmelser i konkurrensreglerande syfte såsom angående köparens exklusiva inköpsrätt för sitt distrikt, dels varjehanda andra klausuler såsom beträffande formerna för reklam och kundservice, verkan av att återförsäljningen uppnår eller icke uppnår en viss storlek.

nämnda slagen av mellanmän tillhöra Y på det sätt, att fysisk person är medborgare i Y och bosatt där, och juridisk person har Y:s lag till personalstatut. Beträffande den första gruppen, mellanmän av fullmäktigetyp såsom agenter och handelsresande med avslutningsfullmakt, måste man skilja mellan, om vederbörande är svensk eller utlänning, i sistnämnda fall medborgare i Y.

Den första frågan är, huruvida de rättsliga relationerna mellan säljaren och mellanmannen tarva ett särskilt skuldstatut och hur det i så fall skall bestämmas, där partshänvisning ej gjorts till endera landets lag.

1) I fråga om en svensk fullmäktig, som en svensk säljare utsänder till Y, bör tydligen gälla, att säljarens uppdrag till fullmäktigen bör bedömas enligt svensk rätt. Tolkningen av den viljeförklaring, som fullmakten innefattar, synes däremot böra ske enligt Y:s lag, enär avtalets slutande med användande av fullmakten lokaliserar avtalet till Y på sådant sätt, att säljaren måste räkna med att avtalets giltighet bedömes enligt detta lands lag. Har fullmäktigen fått en handelsagents ställning med en till Y förlagd rörelse bör härigenom ingen ändring ske i skuldstatutet utan svensk rätt alltjämt anses tillämplig på uppdraget men icke på fullmakten.[1]

Om handelsagenten icke är svensk utan medborgare i Y, synas övervägande skäl tala för att även uppdragsförhållandet bedömes enligt Y:s rätt.[2]

2) Om sist gjorda antagande rörande uppdraget åt handelsagenten i Y är riktigt, bör tydligen samma regel gälla för den kommissionär i Y, åt vilken säljaren uppdragit att i konsignation mottaga och vidareförsälja hans varor, i alla händelser om kommissionären driver sin verksamhet yrkesmässigt: uppdraget skall följaktligen underställas Y:s lag.[3]

3) Har mellan säljaren och mellanmannen träffats sådant arrangemang, att den senare har ställningen som köpare med ensamrätt för Y (eller del därav), ställas vi inför det nya spörsmålet, enligt vilket statut det avtal som reglerar denna ensamrätt och därmed sammanhörande

---

[1] Jfr GAARDER s. 233 not 2 och s. 235. NIAL s. 60 synes vilja tillämpa Y:s lag även på uppdraget till den stadigvarande svenska agenten i Y. Jfr KARLGREN s. 89. Jfr ang. fullmakt ovan s. 26 not 2.

[2] Jfr BAGGE i SvJT 1927 s. 111.

[3] NIAL s. 60.

ting, ramavtalet, skall bedömas. Det är svårt att tänka sig, att detta ramavtal i vad det avser att fullständiga de särskilda köpavtalen skulle kunna hänföras under annat statut än dessa, och vår slutsats blir alltså, att köpstatutet, varom ovan talats (sid. 24) är skuldstatut för ramavtalet i denna del.[1]

4) Det fjärde fallet kännetecknas av att en svensk säljare för underlättande av sina varors försäljning i Y låtit där bilda en särskild juridisk person med Y som personalstatut, vars verksamhet han kontrollerar.[2] Om säljaren använder denna juridiska person som kommissionär, är väl intet tvivel underkastat, att kommissionärsuppdraget skall bedömas enligt svensk rätt,[3] och detsamma bör, om dotterbolaget köper i fast räkning, gälla även för dess köp. Partshänvisning till svensk rätt kan här underförstås.

Det framgår av ovanstående, att skuldstatut för ett uppdragsförhållande mellan en svensk uppdragsgivare och en utländsk uppdragstagare (handelsagent, kommissionär) understundom blir främmande rätt. Den svenske affärsmannen kan följaktligen ha behov av att känna denna. Härtill må fogas blott den erinran, att man vid studiet av utländsk rätt icke får utgå ifrån att man kommer att möta samma begreppsbestämningar som lagts till grund för vår svenska kommissionslags beskrivning av kommissionär, handelsagent och handelsresande. Särskilt kan begreppet kommissionär ges en från vårt föreställningssätt avvikande bestämning.[4]

Den andra frågan som här bör besvaras är den, huruvida anlitandet av en mellanman kan komma att återverka på själva köpavtalet — i fallen 3) och 4) återförsäljningen — i så måtto, att nya anknytningsfakta skapas värda beaktande vid bestämmande av skuldstatutet för köpavtalet självt. Beträffande fallen 2), 3) och 4) medför anlitandet av mellanmannen en självklar fixering av köpstatutet: köparen i staten Y har som medpart i köpavtalet en säljare i samma stat (kommissio-

---

[1] Beträffande i ramavtalet ingående konkurrensklausuler och andra föreskrifter torde Y:s lag böra tillämpas.

[2] »Den verkliga ledningen av företaget» utövas här i riket, jfr kommunalskattelagen § 64: 2 och ovan s. 22 not 4.

[3] Jfr angående rättsförhållandet till tredje man, kommissionslagen §§ 56—64, nedan i texten.

[4] Se för fransk rätt LACOUR s. 186—87, för engelsk SLATER s. 56—66 och EBERSTEIN i SvJT 1918 s. 321—35.

nären, »generalagenten», »dotterbolaget»), och därav följer som en naturlig konsekvens, att köpeavtalet bedömes enligt lagen i Y. Därest i fall 4) ett kommissionsförhållande består mellan den svenske uppdragsgivaren och dotterbolaget, bedömes detta enligt vad nyss sades enligt svensk rätt, men i den mån häri inneslutes en reglering av rättsförhållandet till tredje man (kommissionslagen §§ 56—64), hålla vi före, att den åt kommittenten där givna rättigheten att under vissa förhållanden rikta krav direkt mot köparen icke kan utövas mot denne med mindre lagen i Y innehåller motsvarande regler.[1]

Vad så angår det återstående fallet, ovan betecknat som 1), kan detta skapa ett anknytningsfaktum, som har uppmärksammats i det ovan nämnda förslag, som framlagts inom International Law Association. Enligt förslaget bör den omständigheten, att köpeavtalet slutits genom anlitande av en säljarens agent med stadigvarande verksamhet i köparens land medföra att detta lands lag blir köpstatut.[2] Det skäl som ovan åberopats för att agenten given fullmakt skall tolkas enligt Y:s lag motiverar även att denna (som lex loci contractus) betraktas som det å köpet tillämpliga statutet.

B. Vid slutandet av de accessoriska avtalen om befraktning och försäkring anlitas i stor utsträckning mellanhänder. Uppgörande av fraktslut omhänderhas härvid av ombud som ofta ha kommissionärs ställning (speditörer).[3] Ett annat slag av mellanhänder representera mäklarna, vilka man brukar finna kännetecknade därav, att de stå i

---

[1] Frågan torde äga föga praktisk betydelse, eftersom Y:s rätt säkerligen icke läggei hinder i vägen för dotterbolagets cession till säljaren av sin fordran mot köparen. — Sakrättsliga frågor, bl. a. de som röra godtrosförvärv, anses falla under lex rei sitæ, KARLGREN s. 81. Hit hör kommissionslagen §§ 53—55.

[2] Jfr BAGGE SvJT 1927 s. 109 och NIAL s. 53. Möjligen avser förslaget det i texten som nr 2 upptagna fallet. Det talar nämligen om avtal som agenten sluter i eget namn. Som av texten framgår är förslagets regel då tämligen självfallen.

[3] *Speditör* är en mellanhand, som för en huvudman tecknar befraktningsavtal i eget namn, jfr EBERSTEIN, Om spedition och befraktning, 1915, s. 1—2. Hans verksamhet är icke inskränkt till sjöbefraktning utan är tvärtom särskilt betydelsefull då en transport för huvudmannens räkning fordrar kombination av olika transportmedel, jfr LYNGE, Shipping, i Eksportinstituttets kompendier 6 (stencilerat komp. från Handelshøjskolen i Köpenhamn 1943) s. 39—41. Beträffande utvecklingen av övriga mellanhänders verksamhet inom den internationella handeln, däribland *rederiagenturen*, jfr samma komp. s. 34—39. Se även ALMBY i Exportproblemen s. 157—70.

samma förhållande till båda de avtalsslutande parterna, sammanföra dem och ställa sin sakkunskap till bådas hjälp.[1]

Den svenske säljare som har behov av dessa medhjälpare torde i första rummet vända sig till sådana i det egna landet, därvid några frågor rörande skuldstatut för uppdrag och andra avtal icke behöva uppkomma. Har säljaren eller exempelvis det svenska rederi han anlitat för transporten till Y anledning att där söka hjälp av mellanmän av den art som här avses, kunna därigenom uppkomna rättsförhållanden naturligtvis skapa nya statutfrågor.[2]

---

[1] Den auktoriserade *mäklare*, som avses i mäklareordningen 9.6.1893, har enligt § 1 i författningen till uppgift att »biträda vid köp och försäljning av varor, fastigheter, fartyg eller andelar däri, växlar och andra värdepapper samt vid uppgörande av avtal om försträckning, hyra, arrende och försäkring ävensom av andra likartade avtal». Mäklare antages av stadens handels- och sjöfartsnämnd, och förordnande för honom utfärdas av magistraten, § 4. Mäklarens ställning mellan parterna belyses av arvodesregeln i § 18, som jämte taxa för ersättningen till mäklaren innehåller regeln, att arvode in dubio skall erläggas till hälften av vardera kontrahenten. Jfr FEHR i SvJT 1925 s. 89—106. *Skeppsklarerare* har enligt skeppsklarerareförordningen 4.5.1934 § 10 ställningen som redarens ombud och skall i sådan egenskap ombesörja fartygs klarering och vad därmed har samband. Skeppsklarering omfattar enligt § 1 ombesörjande av att de för fartygs visitation och inklarering erforderliga handlingarna bliva till vederbörande myndighet ingivna och anskaffande av de för intagande av last i fartyg och fartygs utklarering erforderliga handlingar ävensom de handlingar, som för fartygs resa och för inklarering å destinationsorten skola från avgångsorten medföras. Ytterligare åligganden ges skeppsklarerare i § 10. Skeppsklarering fordrar tillstånd av kommerskollegium, § 2: 1. Ang. *mäklare* se även BECKMAN i SvJT 1943 s. 119.

[2] Ang. speditionsavtalets statut jfr BAGGE i SvJT 1927 s. 111.

Rättssatser med internationell giltighet.

Inledning.

Vi ha funnit att köpavtalet gav upphov till rättsliga spörsmål rörande de avtalsslutande parterna, deras egenskap av köpmän och juridiska personer, rörande köpets egna verkningar och därtill anslutande accessoriska avtal, sådana som befraktningsavtal (certeparti och konossement), försäkringsavtal och den eller de växeltransaktioner som kunna ingå i betalningsuppgörelsen. Om vid köpavtalet eller de accessoriska avtalens tillkomst eller vid betalningens genomförande användas mellanhänder, hade vi att räkna med ett större eller mindre antal avtal av uppdragstyp, där den ena medkontrahenten var kommissionär, agent, mäklare eller en bank. Om vår förutsättning fortfarande är, att den ena kontrahenten i köpavtalet är en svensk säljare, den andre en köpare i staten Y, och vi vidare naturligen ha att räkna med att samtliga berörda rättsliga transaktioner ha fått sin reglering såväl i Sveriges som i Y:s rätt, stå vi inför ett dubbelt system av rättsregler, det svenska och det i Y, tvekande snart sagt på varje punkt, huruvida svensk rätt eller Y:s rätt är att tillämpa. Antag vidare, att det för befraktningsavtalet tingade fartyget seglar under portugisisk flagg, och att rembursen är ställd hos en bank i London, så kunna vi tydligen för vissa med köpavtalet sammanhängande rättsärenden räkna med portugisisk och engelsk rätt. Även om man här utginge från den tämligen orimliga förutsättningen, att köpare och säljare fullt behärska de olika rättssystem som kunna komma i fråga, skulle de ändock icke kunna överblicka köpavtalets rättsverkningar i alla avseenden, på grund av den tvekan som skulle råda rörande frågan om i det särskilda fallet det ena eller andra rättssystemet vore att tillämpa. Det hela skulle med andra ord framstå som så invecklat, att det skulle i hög grad försvåra utrikeshandeln. Så är naturligtvis i viss mån händelsen:

handeln har att övervinna icke blott naturliga utan även artificiella hinder, och dit hör mycken lagstiftning.[1] Icke desto mindre är den föregående framställningen ensidig, i det att den överbetonar svårigheterna; det finns nämligen också omständigheter som förenkla det rättsliga bedömandet.

Handelsrättens utveckling.

Det framgår av de notiser jag i det föregående lämnat rörande frågor som hänföra sig till säljarens och köparens personer, att man i en mängd enskildheter måste räkna med olikheter mellan de särskilda staternas rättssystem. Men det bör också ha framgått, att man — såsom i fråga om bolagstyperna — på väsentliga punkter möter i stort sett överensstämmande regler. Vill man nu betona svårigheterna, hänvisar man givetvis till de många olikheterna, vill man däremot få fram att det också finns lättnader, bör man visa på det som är gemensamt.

Jämför man rättsordningarna närmare, torde man finna att de stora olikheterna ligga företrädesvis på andra områden än dem som hänföra sig till varuhandeln, såsom fastighetsrätten eller familje- och successionsrätten. Historiskt sett ha vi här rättsordningens gamla kärna, och därav kommer dess särprägel. När varuutbytet i ett samhälle blir snabbare, erfordras nya regler, och det ligger i sakens natur att dessa i stort sett utformas på likartat sätt i samhällen på samma utvecklingsstadium. Handelsrätten tenderar därför redan från början att bli en internationell rättsordning. Tendensen kommer till uttryck i den romerska rätten, som ursprungligen var en gammal bonderätt, på sin tid kodifierad i »de tolv tavlornas lag» 450 f. Kr. När sedan under århundradena omkring Kr. födelse Rom som huvudstad i det väldiga romerska riket blev en medelpunkt för handelsutbytet i Medelhavsländerna,[2] kunde de gamla rättsreglerna ej göras tillämpliga på affärsförhållandena där ofta en främling var part; den gamla rätten — jus

[1] I all synnerhet den som under nuvarande efterkrigsperiod avser att dirigera utrikeshandeln, se ovan s. 6.

[2] Se härom MOMMSEN, Das Weltreich der Caesaren, Phaidon-Verlag, Wien 1933, s. 576—97, FRIEDLAENDER, Sittengeschichte Roms, Phaidon-Verlag, Wien 1934, s. 317—30. Jfr även MOHR, Landeveien til India, Oslo 1937, s. 22—46 och SUNDÉN, De romerska antikviteterna, 1925, s. 422—25.

civile — fick icke tillämpas på främlingar eller i förhållanden, där den ena parten var icke-romare. Då tillsattes särskilda domstolar för de främmande affärsmännen, och vid dessa tilllämpades vid sidan av romarnas egen rätt andra folkslags handelsbruk och i övrigt vad sunt förnuft fordrade. Ur denna rättstillämpning framväxte den »jus gentium» (folkens rätt) som sedan mäktigt påverkat alla civiliserade folks rättssystem.[1] För den europeiska rättens vidkommande kan i detta sammanhang även visas på en mera närliggande betydelsefull källa, på sin tid skapad av den franska lagstiftaren. Här åsyftas Ludvig den fjortondes ordonnanser 1673 och 1681, den sistnämnda behandlande sjörätten, den förstnämnda handeln i övrigt. Ordonnanserna ligga till grund för den franska Code de commerce 1807, vilken i sin tur utövat ett betydligt inflytande på de europeiska staternas rätt.[2] Den anglosachsiska världen står i viss mån vid sidan av denna påverkan och kännetecknas av en sedvanerättslig utveckling, vägledd av domstolspraxis.[3]

Konventionsrätten.

I fråga om den del av handelsrätten som ovan berördes, kan det ofta vara ganska svårt att se huruvida hemlandets lagstiftning har tagit till förebild det ena eller det andra utländska rättssystemet, eftersom det ingalunda alltid ingår i en lagstiftares metod att ange sina källor. I fråga om en annan del av den moderna handelslagstiftningen gäller som redan förut antytts tvärtom, att denna tillkommit under direkt hänvisning till internationella konventioner som åstadkommits på området. Vi ha här återkommit till folkrätten. Under tiden för Nationernas förbunds blomstringstid underlättade förbundets utredningsorgan tillkomsten av åtskilliga konventioner. Konvention betyder i detta sammanhang avtal mellan två eller flera makter, varigenom dessa förplikta sig att i sin lagstiftning införliva vissa regler varom man blivit

[1] Se SOHM-MITTEIS-WENGER, Institutionen, Geschichte und System des Römischen Privatrechts, München 1923, s. 46, 64—89, LEE, Historical Jurisprudence, NewYork 1900, s. 229—35. Jfr COSACK s. 8.

[2] Jfr LEE, anf. arb. s. 423—31, LACOUR s. 2—5. Den svenska sjölagen 1667 har till huvudsaklig förebild holländsk rätt, HOLMBÄCK, Studier i äldre sjörätt, 1926, s. 6.

[3] Se GOLDSCHMIDT, English law from the foreign standpoint, London 1931 s. 8, 89, KUHN s. 319—21.

ense.[1] Några av konventionerna ha haft universell karaktär, såsom Bern-konventionen 1886, avseende skydd av litterära och konstnärliga verk, och Pariskonventionen 1883, avseende den industriella äganderätten, ett område som i själva verket ligger oss nära, eftersom därunder ingå bestämmelserna om internationellt skydd för varumärken ävensom åtskilliga andra regler hänförande sig till den illojala konkurrensens område. Dessa konventioner ha biträtts av Sverige.[2]

Jag skall här beröra ytterligare några konventioner, avseende handel och samfärdsel, vartill Sverige anslutit sig.

Först bör nämnas världspostföreningen, tillkommen 1874, nu världspostkonventionen i Buenos Aires 1939, och självfallet av en grundläggande betydelse för den internationella samfärdseln.[3]

Till grund för delar av vår järnvägstrafikstadga ligger den internationella godstrafikkonventionen, vars första årtal är 1890, därefter reviderad 1924 och 1933.[4]

1924 års konossementskonvention har föranlett tillkomsten av 1936 års lag om Sveriges tillträde till samma konvention. En konvention om reglering av internationell luftbefordran slöts 1929.[5]

För de internationella kredit- och betalningstransaktionerna äro växel- och checkrättskonventionerna av 1930 och 1931 av stor betydelse. De ha inarbetats i de lagar om växel och check som hos oss utfärdades 1932.[6]

---

[1] I olikhet mot förr betraktas numera de mellanfolkliga överenskommelserna icke utan vidare som delar av den nationella rätten, SUNDBERG, Folkrätt, 1944, s. 19—20.

[2] Jfr SUNDBERG anf. arb. s. 204—205, HIMMELSTRAND, Promemoria ang. grunderna för en reform av lagstiftningen om rätt till litterära och musikaliska verk, SOU 1937: 18, NJA II, 1934, s. 551—55 (ang. konventionen för skydd av den industriella äganderätten), k. prop. 257 till 1942 års rikdag med förslag till ändring av lagen mot illojal konkurrens, Bil. A s. 2 (samma konvention reviderad i London 1934 ifråga om illojal konkurrens). Se även MARCK, Der internationale Rechtsschutz der Patente, Muster, Warenzeichen und des Wettbewerbes, Berlin 1924.

[3] Ratificerad av Sverige 14.6.1940 (SÖ 1940: 9). Konventionens art. 1 st. 1 lyder: »De länder, mellan vilka denna konvention är avslutad, bilda, under benämningen Världspostföreningen, ett enda postområde för ömsesidig utväxling av brevförsändelser.»

[4] Jfr ALMÉN, I s. 184—85 och WIKANDER i NJA II 1938 s. 306, 352.

[5] SCHMIDT, s. 15. WIKANDER anf. arb. s. 299.

[6] K. prop. till 1932 års riksd. nr 2 sid. 172—75 och nr 3 sid. 142—45.

De utländska kommersiella mellanhändernas ställning har hos oss ur en synpunkt varit föremål för reglering i en rätt undanskymd beskattningsförfattning av 1908, där det gäller den avgift som utländsk handelsresande har att erlägga under sitt uppehåll här i riket.[1] Författningen bemyndigar Kungl. Maj:t att utfärda erforderliga föreskrifter för de fall, där för avgiftens bestämmande andra grunder än de i författningen givna »finnas böra gälla i förhållande till viss främmande stat», och i anledning härav ha för ett stort antal stater medgivits gynnsammare villkor.[2]

Då en konvention vunnit anslutning från ett större antal stater, har därigenom konstituerats en internationell rätt i egentlig mening. Är ett färre antal stater anslutna till konventionen, blir dess tillämpningsområde självfallet i motsvarande mån inskränkt. En konventions betydelse bör emellertid icke mätas blott ur denna kvantitativa synpunkt, ty det är ju givet, att en handelstraktat mellan två stater som stå i livlig handelsförbindelse med varandra är viktigare än en konvention mellan flera stater med obetydlig inbördes samfärdsel. I detta sammanhang förtjänar förhållandet mellan de skandinaviska länderna att framhållas. Ett flertal konventioner ha slutits mellan dem,[3] men det betydelsefullaste resultatet på det område som nu är i fråga har nåtts på en annan, enklare väg, nämligen genom direkt kontakt mellan de instanser i de olika länderna som haft sig anförtrott att förbereda den nationella lagstiftningen på handelsrättens område. Denna kontakt har möjliggjort, att en rad i huvudsak likalydande lagar sett dagen i dessa länder: firmalag, sjölag, köplag, avtalslag, lag om kommission, handelsagentur och handelsresande, försäkringsavtalslag, skuldebrevslag, växel- och checklagar.[4] Som framgår av

[1] Enligt lagen 15.6.1945 om utlännings rätt att här i riket vistas, § 14, får utlänning här i riket utan arbetstillstånd »utöva verksamhet som föranledes av anställning utomlands» i egenskap av handelsresande. Som sådan är han skyldig att erlägga viss avgift enligt K. F. 23.10.1908 ang. bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter, § 3. Jfr MICHAELI i Festskrift för Svenska handelsagenters förening, 1944, s. 169—71, EBERSTEIN, Om skatt till stat och kommun I, 1929, s. 234—35.

[2] K. K. 15.6.1935 med särskilda grunder ifråga om utgörande i vissa fall av bevillningsavgift §§ 1 och 2. — Beträffande diskussionen om »handelspassens» avskaffande se Handelsbladet 23 febr. 1946 (»Handelspassens bibehållande»).

[3] Se KARLGREN, s. 39—40.

[4] Se EKEBERG i Nordisk Gemenskap 1939, s. 87 och HJEJLE, Nordisk Retsfællesskab, Köbenhavn 1946, s. 31—43, 64—72.

det föregående ingå de två sista i det större sammanhang som här förut nämnda konventioner skapat; även delar av sjölagstiftningen är konventionsrätt. Men anmärkningsvärt är, att det ännu icke gått att åstadkomma en internationell köprätt[1].

Partsviljans autonomi.

A. Redan i föregående avdelning har på tal om skuldstatutet (sid. 25) partsviljans betydelse omhandlats. Det var där fråga om bestämmandet av det lands lag (Sveriges eller Y:s) som skulle tillämpas på ett avtal, och vi funno där regeln, att, om situationen gör parternas valrätt mellan olika skuldstatut naturlig, de själva kunna välja vilket lands lag skall som skuldstatut tillämpas på deras köp. Där var fråga om en »kollisionsrättslig partshänvisning». Av framställningen ovan torde emellertid också ha framgått, att partshänvisningen kan ha en annan karaktär, vara »materiellrättslig». Detta betyder, att parterna, med utgångspunkt i att ett lands lag är det riktiga skuldstatutet, bestämma, att vissa dispositiva bestämmelser i denna lag, t. ex. rörande tiden för farans övergång, skola utbytas mot regler hämtade ur ett annat lands lag. Om en sedermera mellan parterna uppkommen tvist rör just tillämpningen av reglerna om farans övergång, blir det tydligen onödigt att fråga efter vilket det ursprungliga skuldstatutet är, ty tvisten skall slitas enligt de regler vartill parternas avtal hänvisar. Detsamma gäller naturligtvis, om parterna beträffande farans övergång enats om regler som ej ha motsvarighet vare sig i skuldstatutets eller i något annat lands lag, liksom även för det fall att enigheten omfattar icke blott en detalj i parternas mellanhavande utan detta i dess helhet (standardkontrakt i storhandeln).

Vår iakttagelse leder följaktligen fram till slutsatsen, att den tvekan, som ofta råder rörande frågan om vilket lands lag är rätt skuldstatut, förlorar sin betydelse om parterna själva med tillräcklig fullständighet avtalsvis reglerat sitt mellanhavande.[2] Saken skulle också kunna

[1] Beträffande ansträngningar i detta syfte se NIAL s. 49—50 och HJEJLE, anf. arb. s. 69.

[2] Resonemanget förutsätter, att avtalets egen giltighet står utom tvist, jfr ovan s. 26. En hithörande fråga är, huruvida i tillämpligt statut föreskriven form iakttagits. Med konsensualkontraktets dominerande ställning torde denna fråga vara av mindre betydelse. Beträffande växelförbindelses form se konventionen om gemensam växellag bil. 1. art. 1 och 2 och konventionen för lösande av lag-

uttryckas så, att varje avtal skapar internationell rätt, i alla händelser så långt det icke kolliderar med absoluta rättsregler i något av de rättssystem som skulle kunna ifrågakomma som skuldstatut.[1]

B. I vår egen köplags ovan citerade § 1 uttryckes regeln om lagens dispositiva natur så: »De i denna lag givna stadganden om säljares och köpares rättigheter och skyldigheter lände till efterrättelse, såvitt ej annat är uttryckligen överenskommet eller eljest må anses avtalat eller ock följer av handelsbruk eller annan sedvänja». Icke blott parternas uttryckliga avtal utan även vad som följer av handelsbruk eller annan sedvänja sätter sålunda lagens egna bestämmelser ur tillämpning.

Man är benägen att tro, att den s. k. sedvanerätten är en uråldrig företeelse, som så småningom försvinner allt eftersom den skrivna lagen blir alltmer omfattande. I vissa avseenden är detta antagande riktigt, i andra däremot icke. Det sista gäller den sedvana som tar sig uttryck i handelsbruk. Detta är alltjämt av mycket stor betydelse för rättsutvecklingen och rättstillämpningen på handelns område. Handelsbruken kunna naturligtvis vara lokala, t. ex. hänförande sig till en viss hamn i ett visst land, men de kunna också vara internationella, hänförande sig till handeln med ett visst varuslag, till transporten på viss linje eller dylikt. Det är de internationella handelsbruken som närmast intressera oss.[2] Med handelsbruk är emellertid icke sällan förenad svårigheten att kunna exakt ådagalägga vilken innebörd sedvänjan har. Sakkunniga som ge utlåtanden härom bruka tyvärr alltför ofta ha olika meningar. Det är därför naturligt, att ansträngningar medvetet ha gjorts att kodifiera (samla, jämföra och till enhetliga regler sammanföra) dessa handelsbruk. Som ett här verksamt organ av betydelse må nämnas *Internationella handelskammaren* med säte i Paris och en filial i London, stiftad 1920 av U. S. A., Frankrike,

konflikter på växelrättens område art. 3, SOU 1931: 14 s. 128 och 212. (Huvudregel: Ifråga om växelförbindelsers form skall lagen å den ort, där förbindelsen undertecknats, lända till efterrättelse).

[1] Avyiker parternas avtal från vad i en dylik bindande regel stadgas, bör avtalet likväl gälla om det, bedömt som kollisionsrättslig hänvisning till skuldstatut med dispositiva regler på ifrågavarande punkt, kunnat godkännas, jfr ovan s. 25.

[2] Uppkommer tvist huruvida visst lokalt handelsbruk skall tillämpas, ställes därmed ofta en privat-internationell fråga (svensk lag ./. hamnsedvänja i ort belägen i Y). Avgörande för frågans besvarande är vad som kan anses avtalat, jfr GAARDER s. 240.

England, Italien och Belgien. Sedermera ha en mängd stater, däribland Sverige (1921) anslutit sig, och vid en kongress i Rom 1923 voro icke mindre än 26 länder företrädda. Bland resultat av handelskammarens arbete må här nämnas Incoterms, innefattande auktoritativa utläggningar av termer, vilka förekomma vid handelsköp (cif, fob, franco och andra av samma art) och nu rekommenderas åt säljare och köpare att använda i sitt avtal med den innebörd handelskammaren föreslår.[1]

Incoterms

I London har även *International Law Association* sitt säte. Den utgör en sammanslutning av jurister, köpmän, försäkringsmän och andra näringsidkare från olika nationer, vilka ha intresse av handelsrättens internationalisering. Föreningen har en underavdelning i Sverige. I regel vartannat år har föreningen under normala förhållanden hållit konferenser, den första 1873. Föreningens syfte är att utarbeta förebilder till frivilliga överenskommelser mellan enskilda intressenter och därigenom åstadkomma samstämmighet under partsviljans medverkan på sätt ovan under *A* beskrivits. Ett resultat av föreningens arbete äro de regler om den sjörättsliga situation som benämnes gemensamt haveri, vilka bruka kallas York-Antwerpenreglerna och som numera regelbundet ingå i internationella fraktavtal genom en hänvisning av innebörd, att dispasch skall upprättas enligt YA-reglerna. Här är sålunda fråga om att med användande av huvudregeln, att avtal ersätter lag, så att säga standardisera avtalet i viss del. Om alla befraktningsavtal innehålla samma klausul har man tydligen fått en enhetlig internationell regel att tillämpa.[2]

Den internationella sjörättsföreningen, *Comité maritime international*, stiftad 1896 och med säte i Antwerpen, har så tillvida ett annat program, som föreningens syfte är att förbereda frågor som enligt föreningens mening lämpligen kunna bli föremål för avtal mellan olika stater, konventioner, och läggas till grund för en ensartad lagstiftning inom de olika staterna. Härvid förutsättes då, att de enskilda parterna sedermera i sina avtal inte avvika från det som sålunda influtit i lagstiftningen, något som ju kan förhindras genom att göra dessa regler bindande. Den belgiska regeringen brukade på sin tid lämna sitt

[1] Se Incoterms 1936. Internationella regler för tolkning av handelstermer, utarbetade av Internationella handelskammaren, 1943, s. 5—6.

[2] Jfr COLE, The Stockholm Conference on General Average and the York-Antwerp Rules, 1924, London 1925, s. 7—35.

biträde i dessa strävanden genom att sammankalla diplomatiska konferenser för överläggning om föreningens förslag. På sådant sätt ha tillkommit konventioner, vartill även Sverige anslutit sig, rörande rättsföljderna av fartygs sammanstötning, bärgning, om begränsning av redarens ansvar, sjöpanträtt och fartygshypotek.[1] Föreningen har syftat ännu längre, den har velat medverka till en internationell kodifikation av hela frakträtten. Förberedelser härför gjordes bl. a. vid ett möte i Göteborg 1923.

I Köpenhamn sammanträdde under fredstid en viktig sammanslutning av redare från olika länder, vilken sammanslutning kallade sig *The Baltic and International Maritime Conference.* Dess grundprincip var i denna del densamma som International Law Association's, d. v. s. den avsåg att standardisera uttrycket för partsviljan, med andra ord åstadkomma likalydande befraktningsavtal, nu dock inte bara enstaka klausuler utan hela kontraktet. Resultatet har bl. a. blivit ett standardcerteparti, avsett för kol- och kokslaster från Englands ostkust eller skotska hamnar till alla hamnar i Östersjön, Skandinavien eller Vita havet, ett standardcerteparti avsett för trälaster från Östersjön eller Norge till Storbritannien och Irland och slutligen ett standardcerteparti avsett att användas för sådana frakter, där nyssnämnda certepartier icke voro lämpliga.[2]

Som framgår av den lämnade redogörelsen, vilken icke avser att vara fullständig, ha såväl köpavtalet som därtill knutna accessoriska avtal, framför allt de som avse sjöbefraktning, varit föremål för bemödanden vilkas resultat lett till enhetlighet i vissa delar. Det bör kanske tilläggas att fr. o. m. 1940 tillämpas även av svenska banker enhetliga regler angående *remburser,* godkända av Internationella handelskammaren.

---

[1] Jfr WIKANDER i SvJT 1928 s. 553—56.

[2] Se SCHMIDT s. 54—55, LYNGE i Eksportinstituttets kompendier 6, s. 53—67. Enligt notis i dagspressen (Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning 22.2.1946) har konferensen efter kriget återupptagit sin verksamhet och utarbetat ett nytt kolcerteparti, Continental Charter, 1945. — Om F. P. A.-klausulen och W. A.-klausulen vid varuförsäkring, se PINEUS, anf. arb. s. 12. Standardformulär för handeln med trämassa och papper nämnas av SALMONSON i Exportproblemen s. 243. Jfr även BERG, Kommentar till de år 1934 i bruk varande trävarukontrakt som antagits av Svenska Trävaruexportföreningen, 1934.

Slutanmärkning.

Vad ovan sagts tillåter oss att dra följande slutsatser. De olikheter sinsemellan, som de olika nationella rättssystemen uppvisa, påkalla icke så stort intresse som vi från början antagit. Åtminstone till en betydande del måste vår uppmärksamhet överflyttas till de standardiserade avtal och till de handelskutymer som träda i stället för de nationella lagstiftningarna, i deras dispositiva del, och som skapa verkliga internationella rättsförhållanden. Samtidigt få vi emellertid icke överskatta betydelsen av de resultat som nåtts genom dessa enhetstendenser. De täcka ju icke hela området, och i alla händelser kunna inom de nationella rättsordningarna finnas bindande bestämmelser, som varken genom avtal eller sedvana kunna åsidosättas. Beaktas bör dock samtidigt att, där enhetssträvandena avsatt som resultat konventioner olika stater emellan och därefter nationell lagstiftning i överensstämmelse med konventionerna, man här kan komma att möta bindande regler, tjänande att verka för åstadkommande av rättslig enhetlighet och icke tvärtom.

I anslutning till det schema vi förut följt kunna vi formulera våra slutsatser så: I de delar, där förhållandet mellan den svenske säljaren och köparen i staten Y (eller mellan parterna i accessoriska avtal) regleras av rättssatser fastslagna i konventioner vartill Sverige och Y anslutit sig, är det likgiltigt, om en tvist rörande dessa delar hänföres till svensk lag eller Y:s lag som skuldstatut, ty enligt båda rättssystemen skola samma regler tillämpas. Detta gäller även de i köpavtalet ingående stipulationer, varom säljare och köpare uttryckligen enats, liksom ock ifråga om den internationella sedvänja (det handelsbruk) som kan fullständiga parternas avtal. Följaktligen föreligger här intet behov att åberopa de kollisionsnormer, som utgöra den internationella privaträtten.

Vi förutsätta härvid dock, att det verkligen föreligger ett avtal mellan säljare och köpare. En uppkommen tvist gäller emellertid ofta just denna första förutsättning: den ena kontrahenten vill dra sig ur spelet under åberopande, att avtalet icke kommit riktigt till stånd, såsom då den uppgivna säljaren anser, att medparten för sent inkommit med svar på hans anbud och att detta följaktligen då varit förfallet. På frågan vilket lands lag skall tillämpas vid bedömande härav brukar det svaras, att samma lag som skulle reglerat köpets verkningar, om

det varit giltigt, bör tillämpas vid avgörande av om det är giltigt. Ha sålunda avtalsförhandlingarna ägt rum exempelvis vid mässa, på börs eller i butik, blir lagen i det land, där mässan hölls eller butiken eller börsen finnes, tillämplig. Giltigt enligt nu nämnda lag, kan avtalet likväl ej godkännas, om dess tillämpning skulle stå i strid med l'ordre public, sådan denna kommit till uttryck i lex fori.

Där den utländske köparen är en juridisk person (en association), erhåller frågan om vilket lands lag skall tillämpas vid bedömningen av detta rättssubjekts förhållanden och därmed även av associationsmedlemmarnas ansvarighet för de förbindelser associationen åtagit sig mot den svenska medparten ett i allmänhet entydigt svar genom hänvisning till rättssubjektets egen lag (personalstatutet).

I tillämpliga delar gäller det sagda om de accessoriska avtalen och de rättsförhållanden, vartill anlitande av mellanhänder giva upphov.

Även om sålunda de kollisionsnormer som kunna förväntas bli aktuella i internationella rättsförhållanden ofta komma att vara av föga komplicerat slag, utesluter detta naturligen icke att i enstaka fall frågorna te sig vida mera svårlösta.

Det bör fasthållas, att den här förda diskussionen om internationellt privaträttsliga frågor förutsättes äga rum inför en svensk domstol, där säljare, köpare och parter i accessoriska avtal processa med varandra. Lex fori är då svensk rätt. Har tvisten instämts till domstol i staten Y, föreligger där samma situation, blott med den för svensk part förvisso beaktansvärda skillnaden, att Y:s rätt är lex fori och att det är Y:s internationella privaträtt som ger svaret på våra frågor.

Härmed antydes i själva verket en av de svåraste rättsliga komplikationerna på området, nämligen den som föranledes av att en part i ett avtal icke på förhand kan bedöma, om en tvist rörande avtalet kommer att uppstå vid hans eget lands domstol eller vid motpartens. Beroende på vilketdera blir händelsen, kommer själva utgångsläget att bestämmas av lex fori i partens eget eller lex fori i motpartens land. I en del fall kan dock förväntas att båda dessa lagar hänvisa till samma statut.[1]

Mycket ofta förhindra emellertid parterna, att deras mellanhavande göres till domstolssak, genom att på förhand inrycka en skiljedomsklausul i sitt avtal. Då detta skiljeavtal rörande framtida tvist bringas

[1] Understundom på grund av konvention avseende kollisionsnormer, se ovan s. 43 not 2, understundom på grund av sakens natur (personalstatutet, köpstatutet vid mässor, börser).

i tillämpning, hänskjutes tvisten till avgörande av skiljemän, utsedda på sätt parterna samtidigt angivit, ofta genom hänvisning till skiljemannalagstiftningen i Sverige, i Y eller annorstädes. I en dylik hänvisning kan naturligtvis ligga, att det angivna landets lag skall läggas till grund för ej blott förfarandet utan även skiljedomen.[1] I så fall är därmed frågan om skuldstatut till synes löst, men blott för att ersättas av ett annat spörsmål. Om förfarandet enligt skiljeavtalet skall äga rum i de former som föreskrivas av lagen i Y och dessa former äro andra än de som godkännas av den svenska skiljemannalagen, blir nämligen frågan, om den enligt Y:s rätt avkunnade skiljedomen godkännes i Sverige, exempelvis av exekutiv myndighet. Svaret är icke utan vidare givet, men svensk praxis har länge gått i en för erkännande av utländsk skiljedom gynnsam riktning. Denna ståndpunkt har numera direkt stöd i lag, utfärdad i anslutning till internationella överenskommelser.[2]

Slutligen ännu ett påpekande. Jag började denna framställning med en erinran om den lagstiftning av offentligrättslig natur, varmed in- och utlandet söka dirigera varusamfärdseln: import- och exportförbud, valutaregleringsbestämmelser och dylikt. Man frågar sig, huruvida den ena statens domstolar kunna förväntas tillämpa en annan stats regler av denna art med samma principiella tillmötesgående som gäller reglerna på privaträttens område. Svaret blir nekande. Beträffande offentligrättsliga bestämmelser har man att fasthålla som utgångspunkt, att dessa begränsas till att gälla inom det egna landets territorium och att tillämpas av de egna domstolarna; man brukar säga att för dessa be-

[1] I olika rättssystem bedömes den frågan olika, i vad mån skiljemän äro skyldiga att vid sitt dömande följa uttrycklig lag, se GAARDER s. 231—32, DILLÉN i SvJT 1933 s. 19—20, RODHE i Exportproblemen s. 237—38. Anses de icke skyldiga därtill, och ha parterna i medvetande härom underställt dem sin tvist, ligger tydligen i skiljedomsklausulen ingen hänvisning till visst skuldstatut.

[2] Lag 14.6.1929 om utländska skiljeavtal och skiljedomar, K. prop. 227 till 1929 års riksd. — Beträffande skiljemannalagstiftningen i vissa främmande länder se HJEJLE, Frivillig Voldgift, Köbenhavn 1937, s. 272—321, SCHÖNKE, Die Schiedsgerichtsbarkeit in Zivil- und Handelssachen in Europa, Berlin 1944, RODHE anf. arb. s. 234 (notiser bl. a. om USA och Brasilien), BERGLUND i SvJT 1938 s. 39—42 (Danmark). — Om Internationella Handelskammarens förliknings- och skiljedomsreglemente och fasta skiljenämnder i utlandet se RODHE anf. arb. s. 234—37 samt BAGGE, Internationella Handelskammaren och utvecklingen av det internationella skiljemannaförfarandet (i Nordisk Tidsskrift for International Ret 1939). — Jfr även lag 5.3.1937 om befordran med luftfartyg § 32.

stämmelser gäller en processuell territorialitet.[1] Därmed är emellertid problemet icke avfört från diskussion. Till en början är klart, att den svenska lagstiftaren kan anse t. ex. en nyinförd valutaspärr i Y, som hindrar köparen där att betala den svenske säljarens leverans, vara ett faktum som kan motivera åtgärder för att hålla säljaren skadeslös.[2] Vidare är gränsen mellan offentliga rättssatser och privaträttens regler ej alltid lätt att draga. I andra fall kunna offentligrättsliga och privaträttsliga regler faktiskt höra så nära samman, att det framstår som oegentligt att medge tillämpning av de senare men icke av de förra. Följden kan tydligen bli att i vissa fall utländsk offentlig rätt kan komma i betraktande även inför svenska domstolar. Ett exempel är det s. k. guldklausulmålet. Riksgäldskontoret hade utfärdat för marknaden i U. S. A. avsedda, på engelska avfattade och å dollar lydande statsobligationer, betalbara i New York, i vilka intagits en utfästelse av innebörd, att köparen av lånet garanterades utfå kapital och ränta i guldvärde (guldklausul). Ett svenskt försäkringsbolag innehade en post dylika obligationer och krävde ränta, beräknad i enlighet med denna garanti. Riksgäldskontoret medgav betalning beräknad blott enligt det nominella dollarbeloppet, eftersom numera genom en i U. S. A. utfärdad författning guldklausuler förklarats ogiltiga. Högsta domstolen biträdde riksgäldskontorets uppfattning.[3] Domstolsmajoritetens uttalande har givits den innebörden, att skuldstatutet för ifrågavarande obligationsförhållande ansetts vara U. S. A:s lag, och att i skuldstatutet ingående guldklausullagstiftning trots sin offentligrättsliga karaktär borde i detta fall beaktas på samma sätt som skuldstatutet i övrigt.[4]

---

[1] NIAL s. 111. Jfr KARLGREN s. 50—51.

[2] Jfr vad ovan s. 7 anförts om statlig exportkredit.

[3] NJA I 1937 s. 1.

[4] Jfr NIAL s. 143—144.

SUMMARY.

The above paper contains the substance of a series of lectures on legal questions arising in connection with Swedish foreign trade. A sales contract in this field is shown to be in reality a bundle of agreements, consisting of the principal contract between buyer and seller regarding the commodity, price, etc. and of related accessory contracts. Among the latter are, for instance in the case of a cif-purchase, the seller's contract with a carrier and an insurance company. It is a distinctive mark of foreign trade that the parties to these bundles of agreements largely belong to different countries with regard to nationality, domicile or locality at which business is conducted. Therefore, when a case arising from such a sale comes before a court, the question arises on which system of law of the countries concerned the decision is to be based.

In discussing this question we assume that a dispute arising from a contract in foreign trade is brought before a Swedish court of law. The first question will be whether the court can take cognizance of and apply non-Swedish law. The answer will of course be affirmative. Upon proof that the parties have agreed to settle disputes connected with the contract according to the law of a certain state, the judgment of the Swedish court will in general be based on that law, unless it runs contrary to compulsory Swedish statutes. If there is no such agreement, the court must decide this question by examining circumstances such as those already mentioned (nationality, etc.), or the place where the agreement is made or where the contract is to be carried out.

Opinions differ greatly among Swedish lawyers with regard to the relative importance in cases of conflicts of law concerning merchants' contracts of the various circumstances mentioned. Statute law on the subject is very scanty, and the cases are few. An account of the principles that will be followed in particular instances by the Swedish

courts must therefore be highly uncertain. If these difficult legal questions were really of any considerable importance, this uncertainty would greatly impede international commerce. In reality, however, a number of factors tend to simplify the legal situation. Among them the following may be mentioned.

1. In all the occidental systems of law the principle of liberty of contract in this field is recognized. Even if statute law contains detailed provisions regarding sales contracts, as is the case with the Swedish Sale of goods act of 1905, these provisions nevertheless give way to terms specifically agreed upon by the buyer and seller. (The limited field in which exceptions are created by mandatory statutes may be disregarded here.) Consequently, if buyers and sellers settle the terms of their business in all particulars, these terms replace all the contingent provisions of Swedish or foreign law that would otherwise have been applicable. In this way the stipulations of the parties create an arrangement of real international validity. This gives a partial explanation of the increased use in foreign commerce of standard contracts, in the field of transportation for instance the Continental Charter, 1945.

2. Many difficulties caused by differences in national laws may be avoided by means of formal international agreements. Sweden has for example ratified both the International convention for the unification of certain rules relating to bills of lading (1924) and the Convention providing a uniform law for bills of exchange and promissory notes (1930). Countries that are closely related to each other, for instance the Scandinavian states, can use a less formal method of securing such uniformity. Direct contact is established between the legal experts engaged in drafting new laws in the different countries. In this way, uniform laws have been enacted in Sweden, Denmark and Norway on carriage at sea, the sale of goods, contracts in common, insurance and bonds, etc. Established usages of international trade are also important in this connection. The International Chamber of Commerce has rendered great services to foreign trade by interpreting and codifying such usages (»Incoterms 1936»).

3. In many instances when neither 1 nor 2 above is applicable and the Swedish court has to determine which law governs a contract, the solution of this problem will nevertheless be fairly simple.

For instance, if the foreign party is a company, a partnership or

other association, the question at issue may be whether the person acting on its behalf had any legal right to do so, or whether or not he is liable for its debts. According to Swedish law, such a dispute shall be settled in accordance with the law of the country to which the association belongs. For a joint stock company this would be the country where it is registered, for a partnership, the country where its business is carried on.

Should the contract of sale itself be in dispute, and such a contract has been made at a fair, on an exchange or in a shop, the sale is held to be governed by the law of the country where the fair is held, or where the exchange or the shop is located (lex loci contractus). It is interesting that also in this respect a fair is advantageous to commerce.

In every court of law there is a natural tendency to prefer native (lex fori) to foreign law. In certain cases there are good reasons for this tendency. When a contract, if valid, would be contrary to Swedish public policy, a Swedish court naturally cannot uphold its validity, lex loci contractus to the contrary notwithstanding. In general, however, Swedish legal doctrine will not give lex fori a predominant position in judging private international contracts.

From one point of view the principle of lex fori is very simple, but from another point of view it is not. If a dispute arises out of an international contract, either one of the parties may sue the other in the courts of his own country. It is usually impossible to say in advance which alternative may occur. If the dispute is to be decided according to a convention that is binding on both countries (no. 2 above), the decisions of both the native and the foreign court will be based on the same principles and may be expected to coincide. Both courts would probably also accept the other rule mentioned above concerning the validity of lex loci contractus (fairs, exchanges, shops). They may possibly make the same decisions concerning an association's status. But for most conflicts of law we must presume that different rules will be followed in the two countries.

In this connection the following may be said with reference to Swedish legal doctrine. It has been held that in disputes concerning a contract, the law of the place of its performance (lex loci solutionis) should be preferred to other laws. However, neither this doctrine nor the principle of lex debitoris has been unconditionally approved by

the courts. In view of certain recent cases, one of which is summarized below, we agree with the opinion that the Swedish courts have accepted the principle of the »proper law», as it is called in England. This means that the relevant law »will be selected .... on substantial considerations, the preference being given to the country with which the transaction has the most real connection, and not to the law of the place of contract as such».[1]

When native and foreign courts are expected to follow different principles in cases of conflicts of laws, such difficulties may be removed by a clause submitting future differences arising from the contract to arbitration. The validity of a submission clause of this kind is in principle admitted by all prominent trading nations and has been confirmed in conventions (1923, 1927). In a submission clause it is often stated that the arbitration shall follow the laws of a particular state. In such a case the parties may mean that the law referred to shall not only govern the proceedings but also determine the award. The question of applicable law is then solved, but another question has arisen instead. Is an award made in a foreign country enforceable in Sweden? The answer is in the affirmative. Swedish case law has for a long time regarded foreign awards as valid here if not contrary to public policy, a standpoint now confirmed by an act of parliament (1929).

In international as in national trade, merchants whenever possible naturally avoid bringing disputes before courts or arbitrators. Questions such as those discussed above are therefore brought to a head only on rare occasions. However, at present an exporter or importer cannot avoid coming into contact with all the rules concerning exportation, importation, monetary regulations and so on, that are issued by the different states with the object of directing the streams of merchandise in the ways considered fittest. Since these rules belong to public law, they are looked upon from quite another angle than the rules of private law discussed above. Foreign public law is generally not considered to be applicable by a Swedish court, because such law can be enforced only within the boundaries of the legislating state. However, in a wellknown case the Swedish courts have not followed this principle. The facts were as follows. The Swedish government had issued

[1] WESTLAKE, A Treatise on Private International Law, 1925, p. 302. See also CHESHIRE, Private International Law, 1938, p. 254.

bonds, printed in English, payable in New York, and intended for sale in the United States of America. The bonds contained a so-called gold clause, guaranteeing the purchaser interest and capital repayment in gold coins of the United States. A Swedish insurance company that owned a parcel of these bonds claimed payment according to this clause. The Swedish authority concerned granted payment only of the nominal sum, arguing that promises of this kind had been declared invalid by an American statute. The Swedish Supreme Court upheld this view. The majority opinion of the court in this case has been interpreted as holding that the liabilities arising from this issue of bonds were governed under private law by American statutes. Moreover, American stipulations concerning the forms of payment were held to be so closely connected with the liabilities in this case that they were regarded as having the same relevance as this private law.

Pris kronor 4:50

GÖTEBORG 1946
ELANDERS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

6000304312

Göteborgs Universitet